

Norsk kommuneheraldikk i endring

Av Jan Oskar Engene

TITLE: Changes in Norwegian civic heraldry.

ABSTRACT: In recent years and in the largest number from 1 January 2020, the number of counties and municipalities in Norway has been reduced through a process of mergers. The requirement that civic arms and flags be adopted by Royal Resolution has at the same time been abandoned, leaving counties and municipality free to adopt whatever they like, as long as the new symbols are not too similar to existing ones. This article charts the outcome of the processes leading to the adoption of new civic symbols, transforming Norway's distinct civil heraldry as enforced by the National Archives. Whereas most municipalities still use arms based on traditional, simple designs with, as a general rule, only one charge and two tinctures, the new designs adopted reflect modern graphic design more akin to logos though still placed on shields. Local engagement and participation in the adoption of new civic symbols outweigh whatever heraldic advice has been sought.

KEYWORDS/NØKKELOD: Norway, civic heraldry, logos, municipal reform, regional reform.
Norge, kommuneheraldikk, logoer, kommunereform, regionreform.

AUTHOR INFORMATION/FORFATTERINFORMASJON: Jan Oskar Engene, Dr.Polit., Head of Department, Department of Comparative Politics, University of Bergen / dr.polit., instituttleder, Institutt for sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen – jan.engene@uib.no

Da Norges Bondelags fylkesmerkenevnd i 1930 publiserte skriftet *Fylkesmerker*, der Hallvard Trættembergs heraldiske program ble lansert, var det med forslag til 19 fylkesvåpen.¹ Fylkene var etablert i 1919, med nye navn, og erstattet de tidligere amtene. Siden den gang skjedde det ingen endringer i den regionale inndelingen i Norge, med unntak av at byfylket Bergen ble slått sammen med

Hordaland i 1972. I 1930 var antallet kommuner i Norge på sitt høyeste: Det fantes 747 kommuner. Antallet kommuner hadde da økt fra de 392 kommunene som ble skapt som følge av Formannskapslovene av 1837, lovene som innførte det moderne kommunale selvstyret i Norge.² Oppsplittingen i stadig mindre kommuner stoppet opp fra 1930 og bare mindre endringer fant sted

inntil den store kommunereformen som trådte i kraft i 1967, da kommuneantallet ble redusert til 454.

Kommune- og regionreform

I 2014–2015 startet en prosess for å skape større kommunale og regionale enheter.³ Fra 1. januar 2018 ble Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag fylkeskommuner slått sammen til et nytt fylke med navnet Trøndelag. I 2017 vedtok Stortinget en mer omfattende regionreform med sammenslåing av en rekke fylker og en reduksjon av antall fylker til elleve. Bare Møre og Romsdal, Nordland, Oslo og Rogaland forble uendret. Fra 1. januar 2020 gikk dermed Aust-Agder og Vest-Agder sammen til Agder, Buskerud, Akershus og Østfold dannet et stort fylke med navnet Viken, Hordaland og Sogn og Fjordane dannet Vestland fylke, det nye Innlandet fylke ble til ved sammenslåing av Oppland og Hedmark, Vestfold og Telemark gikk sammen i et fylke med de to navnene kombinert og Troms og Finnmark ble også slått sammen mot lokal vilje, igjen med de to navnene kombinert.⁴

Kommunereformen innebar en reduksjon av antall kommuner til 356 fra 1. januar 2020. I alt 119 kommuner ble berørt, med sammenslåinger til 47 nye kommuner. Fem kommunesammenslåinger fant sted tidligere. Fra 1. januar 2017 gikk Sandefjord, Andebu og Stokke sammen til nye Sandefjord kommune. Fra nyttår 2018 ble Larvik og Lardal til nye Larvik, Hof og Holmestrand til nye Holmestrand, mens Moss og Rygge ble til nye Moss kommune. Samtidig oppsto den nye Færder kommune av Tjøme og Nøtterøy,

mens Indre Fosen kommune ble til gjennom sammenslåing av Rissa og Leksvik kommuner.⁵

Kommuneflaggløve og kommuneheraldikk: Fra strenge regler til frislipp

Forslagene fra Norges Bondelags fylkesmerkenevnd i 1930 uttrykte Hallvard Trætters heraldiske program, som fra fastsettelsen av Haugesunds byvåpen ved kongelig resolusjon av 5. mars 1930 kom til å bli gjeldende de neste 85 årene. Et slags juridisk grunnlag ble å finne i Lov om flagging på kommunenes offentlige bygninger fra 1933, som begrenset kommuner og fylker til å benytte det norske flagget ”eller av Kongen godkjent by-, herreds- eller fylkesflagg”.⁶ Formålet med loven var ikke egentlig å regulere kommuneheraldikken, men å begrense kommunal flagging med det røde flagg i kommuner der Arbeiderpartiet hadde flertall.

Departementet med ansvar for å sørge for kongelig godkjenning av flagg og våpen benyttet Riksarkivet som sakkyndig instans og fulgte de heraldiske rådene som ble gitt der. Slik utviklet det seg en forvaltningspraksis der Riksarkivets heraldiske normer skapte en kommuneheraldikk kjent for sin enkelhet og stilrenhet. Til tross for eldre bysegl og byvåpen og noen unntak fra de heraldiske reglene, utgjorde norsk kommuneheraldikk til sammen en ganske ensartet gruppe heraldiske våpen uttrykt i et felles formspråk.

Mange kommuner skaffet seg våpen fram mot 150-årsjubileet for formannskapslovene i 1987 og i årene etterpå. Det skapte stor

heraldisk aktivitet og kreativitet, men også noen utfordringer for ettertiden og for prosessen med å finne fram til våpen for nye, sammenslåtte kommuner og fylker. Allerede i 1975 pekte Magnus Hardeland på at båtmotivet var ”utslitt”⁷ og i et intervju fra 2015 reflekterte Arvid Sveen, som har tegnet over 50 våpen og flagg, også at motivkretsen for kommunevåpen allerede var i ferd med å bli oppbrukt i 1980-årene. En annen utfordring Sveen pekte på, var at de heraldiske kunstnerne som fikk skaffet seg erfaring med heraldiske tegninger under våpenkappløpet i 1980-årene, sto nesten uten oppdrag idet de fleste kommunene hadde skaffet seg våpen.⁸ Det kan altså være langt mellom oppdragene for heraldisk kyndige kunstnere i Norge og det ser ut til at få av dem har vært brukt ved utarbeidelsen av våpen for sammenslåtte kommuner og fylker.

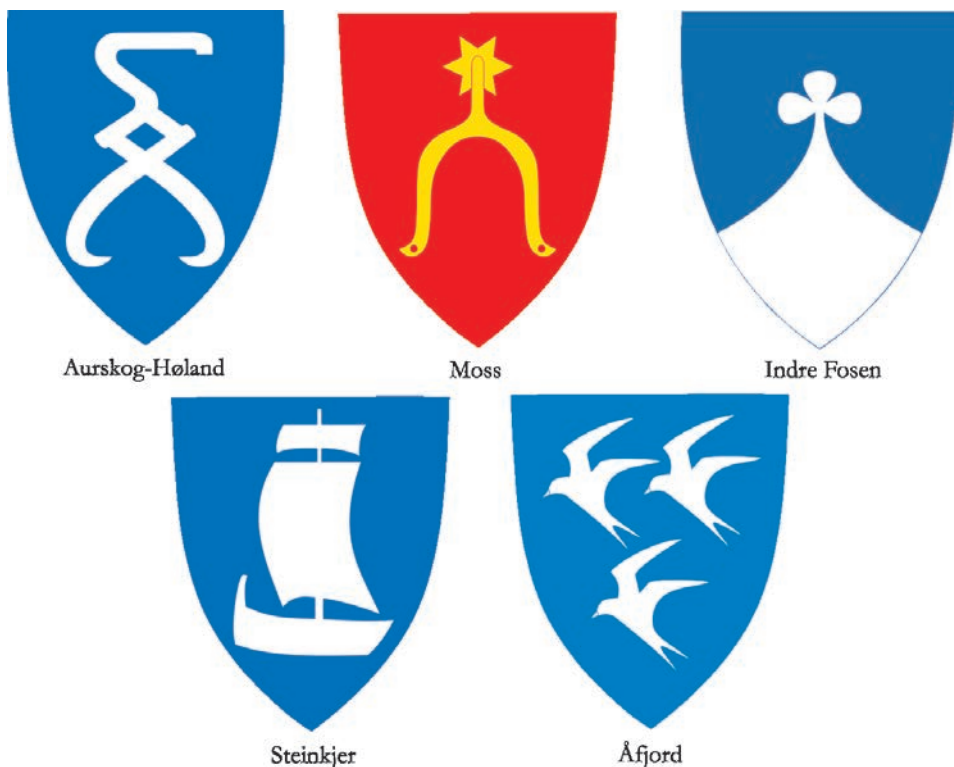
Endringene i lovgivningen er allerede redegjort for i en tidligere artikkel i dette tidskriftet.⁹ Detaljene skal ikke gjentas her, men oppsummert gjorde endringene i Lov om flagging på kommunenes offentlige bygninger slutt på godkjenning ved kongelig resolusjon. Med visse begrensninger som gjelder motiver som ligger for nært eksisterende våpen, fikk kommuner og fylker frihet til å fastsette sine våpen på egen hånd. Endringene trådte i kraft fra nyttår 2018. Sandefjord ble dermed 9. september 2016 den siste kommunen som fikk våpen og flagg godkjent ved kongelig resolusjon.

I høringsuttalelsen Norsk Heraldisk Forening ga til forslaget om å endre kommuneflaggloven ble det advart mot konsekvensene. Bekymringen for logofisering ble gjen tatt av foreningens viseformann, Jan Eide,

i en kronikk i *Morgenbladet* i februar 2019. Eide argumenterte for at ”Logofiseringen av norsk kommuneheraldikk er i full gang”.¹⁰ I motsetning til den stilrene heraldikken framdyrket av Riksarkivets strenge linje, ble konsekvensene av det kommunale våpenfrislippet allerede før den store reformen trådte i kraft karakterisert som ”et salig kaos”.¹¹

Nå er loven vedtatt, kommunalheraldikken sluppet fri, kommuner og fylker slått sammen og nye symboler har blitt til og det er mulig å gjøre opp status. I denne artikkelen skal vi se hvordan det gikk da kommuner og fylker på egen hånd skulle forvalte ansvaret med å skaffe nye våpen. Fylkesvis rekkefølge fra Østfold, over de gamle innlandsfylkene og så kysten nordover til Finnmark har vært en vanlig presentasjonsmåte av norske kommuner og fylker, en rekkefølge som fulgte fylkenes og kommunenes offisielle nummerering. Denne presentasjonsmåten har også vært benyttet for kommune- og fylkesvåpen, som i referanseverket *Norske kommunevåpen* fra 1987.¹²

I denne artikkelen blir våpnene derimot presentert i kategorier. Vi begynner med kommunevåpen som på ulike måter er basert på eksisterende våpen, før vi tar for oss nye heraldiske våpen og så moderne merker med det som kan kalles logoer plassert i skjoldform. Gamle og nye fylkesvåpen tas opp etter kommunevåpnene. Til slutt vises også noen eksempler på flagg for kommuner og fylker. Avregulering av kommuneheraldikken med påfølgende frislipp er allerede kritisert fra heraldisk hold. Denne artikkelen vil legge vekt på å beskrive prosessene som ledet fram til det endelige resultatet i kommuner og fylker, samt hvordan kommuner og fylker

Ill. 1: Aurskog-Høland, Moss, Steinkjer og Åfjord viderefører den ene kommunens navn og kommunevåpenet til den andre. Indre Fosen har valgt et nytt navn, men viderefører våpenet for Leksvik. *Aurskog-Høland, Moss, Steinkjer and Åfjord opted for retaining the name of one of the municipalities and the existing arms of the other. Indre Fosen went for a new name but will continue to use the arms originally designed for Leksvik.*

selv forklarer de nye våpnene eller merkene. Forsøk er gjort på å gjengi nye våpen og merker i den form og med de farger kommunene og fylkene selv har valgt, likevel for det meste slik at hvitt er benyttet for sølv og gult for gull.

Videreførte kommunevåpen

En del nye, sammenslåtte kommuner har valgt å videreføre et eksisterende heraldisk våpen. De tidligere kommunene Skånland

og Tjeldsund gikk sammen under Tjeldsunds navn og våpen (i sølv et blått Antonius-kors, tegnet av Arvid Sveen), mens Bjugn og Ørland viderefører Ørlands navn og våpen (venstre skrådelt av sølv og svart, ved Hallvard Trættemberg). Her er altså både navn og kommunevåpen videreført.

Andre kommune har valgt å videreføre den ene kommunens navn og kommunevåpenet til den andre (Ill. 1). Aurskog-Høland viderefører Rømskogs våpen (i blått

Ill. 2: Nye Øygarden kommune har overtatt Sunds gamle kommunevåpen, tegnet av Even Jarl Skoglund. De gamle våpnene for Fjell og Øygarden, tegnet av Magnus Hardeland, går ut av bruk. *The new Øygarden municipality chose to continue the use of the arms of Sund, designed by Even Jarl Skoglund. The previous arms of Fjell and Øygarden, designed by artist Magnus Hardeland, are then obsolete.*

en opprett sølv tømmeraks, utformet av Truls Nygaard), Moss fortsetter med Rygges våpen (i rødt en gull spore, også utformet av Truls Nygaard), Steinkjer har overtatt Verrens våpen (i blått en sølv båt med råseil og toppseil, utformet av Rolf Tidemann) og Åfjord fortsetter å bruke Roans våpen (i blått tre oppflygende sølv terner, 2–1, tegnet av Einar H. Skjervold).

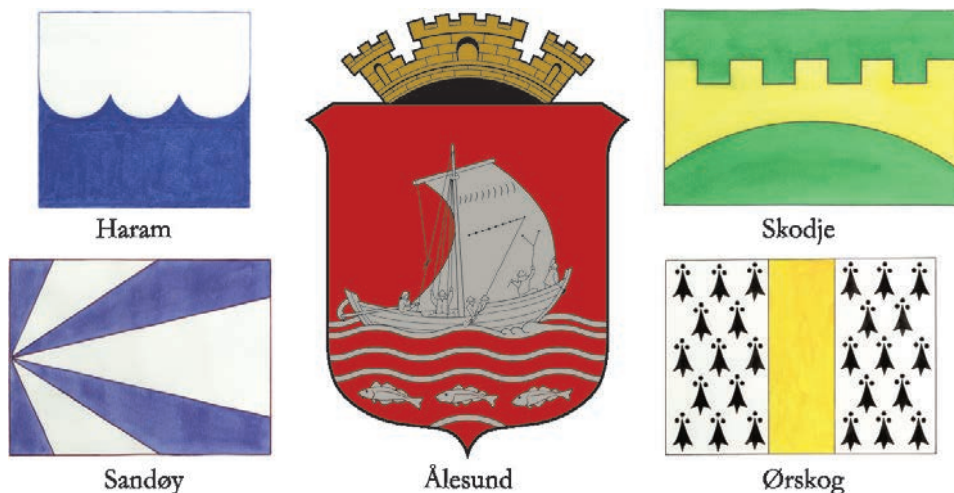
Indre Fosen, bestående av Rissa og Leksvik, tok nytt navn, men viderefører våpenet for Leksvik: I blått en innbøyd sølv spiss som ender i et kløverblad, utformet av Einar H. Skjervold.

I sammenslåingsprosesser skal alle ha sitt og kompromiss må til. Nye Øygarden kommune ble til ved sammenslåing av tre kommuner. Øygarden fikk kommunenavnet videreført og Fjell fikk rådhus og kommunesenter, mens Sunds kommunevåpen ble videreført for den nye Øygarden kommune:

På sølv grunn ei blå fyrlykt. Kommunevåpenet ble opprinnelig godkjent i 1988 på grunnlag av tegning utført av Even Jarl Skoglund. Sammenslåingen av de tre kommunene betyr at to kommunevåpen tegnet av kunstneren Magnus Hardeland går ut av bruk (Ill. 2). Våpenet for gamle Øygarden kommune, vedtatt av kommunestyret i 1966, viste et sjømerke i svart og hvitt over en hvit bølge på blått skjold. Fjell kommune benyttet fra 1957 et våpen med en hvit måse over tre svarte fjelltopper med hvite bølger under, også dette på blått.

Gamle byvåpen

Der byer er slått sammen med omlandskommuner, har eksisterende byvåpen ofte blitt beholdt. I noen tilfeller gjelder det byer med eldre byvåpen, spesifikt Drammen (sammenslått med Nedre Eiker og Svelvik), Molde

Ill. 3: Ålesund gikk sammen med fire nabokommuner. Byvåpenet fra 1898, tegnet av Andreas Bloch, beholdes. Dermed forsvinner våpen og flagg for Haram (tegnet av Eldar Tandstad), Sandøy (tegnet av Astor Furseth), samt Skodje og Ørskog (begge tegnet av Jarle Skuseth). Originaltegninger fra Arkivverkets database over kommuneheraldikk i Digitalarkivet.

Four municipalities merged with Ålesund. The town arms, approved in 1898 and designed by Andreas Bloch, were kept. Arms and flags of Haram (designed by Eldar Tandstad), Sandøy (designed by Astor Furseth), as well as Skodje and Ørskog (both designed by Jarle Skuseth) went out of use. Original drawings from the heraldry database in Digitalarkivet maintained by the National Archives of Norway.

(sammenslått med Midsund og Nettet), Trondheim (sammenslått med Klæbu) og Ålesund (sammenslått med, Haram, Sandøy, Skodje og Ørskog). Også blant disse kommunene ble det gjort forsøk på finne fram til noe nytt.

I Drammen ble det utarbeidet et nytt merke med et motiv som ligner på årringer i en trestamme. Imidlertid endte forsøket på å erstatte byens gamle våpen med nederlag.¹³ Grunnen var en kombinasjon av folkelig motstand og statlig lovlighetskontroll, om enn av andre forhold enn kontroll av motiv mot heraldiske lover. I henhold til kommuneloven, skal nemlig kommuner som slås sammen opprette en fellesnemnd for å for-

berede kommunesammenslåingen, først og fremst den nye kommunens økonomi. Ut over det har fellesnemnda bare mulighet til å fatte vedtak i saker sammenslåingskommunene eksplisitt gir den i oppdrag å behandle. I Drammen ble beslutningen om å velge en ny, moderne kommunelogo fattet av fellesnemnda. Etter livlig debatt i lokale medier endte Drammen bystyre opp med å be fylkesmannen om å vurdere om fellesnemndas vedtak var gyldig. Fylkesmannen kom etter lovlighetskontroll til at vedtaket om å innføre nytt kommunevåpen, ikke var gyldig: Fellesnemnda hadde nemlig gjort et vedtak i en sak der den ikke var gitt myndighet. Prosessen ble dermed nullstilt, og kommu-

nestyret for den nye storkommunen endte opp med å vedta videreføring av Drammens byvåpen, et motiv som er basert på byseglet til Bragernes fra tidlig 1700-tall.

Sammenslåingen av byer med omlandskommunene innebærer at mange våpen i flatestil har forsvunnet til fordel for eldre byvåpen. Mest omfattende har dette vært i tilfellet Ålesund, der fire omlandskommuner ble en del av nye Ålesund kommune (Ill. 3). Dermed forsvant Skodjes bru, Ørskogs stolpe på hermelin, Harams bølger og Sandøys ”fyrlys”. Fra nyttår 2020 er hermelin ute av bruk i norske kommuners våpen, idet ikke bare Ørskog, men også Agdenes (i hermelin et rødt skjoldhode, tegnet av Einar H. Skjervold) ble del av en ny, større kommune. I begge tilfeller ble hermelin helt eller delvis valgt på grunn av at kommunen hadde pelsdyrnæring. Dette er en næring Stortinget i 2019 vedtok å avvikle innen 2025 og her var altså kommuneheraldikken tidlig ute.

Også byer med nyere heraldiske våpen har videreført kommunenavn og eksisterende byvåpen: Det gjelder Hammerfest (sammenslått med Kvalsund), Namsos (sammenslått med Namdalseid og Fosnes), Sandnes (sammenslått med Forsand) og Stavanger (sammenslått med Finnøy og Rennesøy). Nye Namsos kommune fikk i anledning sammenslåingen nyttegnet sitt våpen, i rødt et gull

Ill. 4: Forenklete logoer basert på eksisterende våpen/segl for Kristiansand og Oslo. *Simplified logos developed from existing arms or seals of the cities of Kristiansand and Oslo.*

elghode. I den nye tegningen følger halsen av elghodet skjoldformen der det tidligere hadde en rett strek, og formene på hornet og hodet ellers er jevnere og rundere enn i Trættebergs tegning fra 1961.¹⁴

Nytegning ble også forsøkt i Stavanger, da slik at strekmarkeringene i bladene og andre detaljer i våpenet ble foreslått fjernet for å gjøre våpenet ”lettere lesbart i tråd med universell utforming, og at det skal fungere optimalt i alle kommunikasjonsflater, også digitalt”.¹⁵ Selv om dette også ville være i tråd med normene for god heraldikk i Norge, viste det seg å være en for stor endring for mange. Den eksisterende tegningen av byvåpenet fra 1939 ble beholdt, dog slik at profilmanualen inneholder en logo i svart-hvitt med en forenklet tegning av byvåpenet.¹⁶

Byvåpen forenklet til logoer

Som nettopp nevnt har eldre byvåpen, utformet før den trættebergske heraldikk ble gjeldende, i mange tilfeller blitt valgt som våpen for kommuner som er slått sammen med en by. Disse byvåpnene kan være basert på gamle segl, som det i varierende grad har lyktes å forenkle til byvåpen, ofte som resultat av en langvarig, gradvis prosess. I Molde fikk eksempelvis byens barokksegl fra 1742, ”En Vandspreytendes Hualfisk som driver en

Ill. 5: Tre kommuner valgte å benytte det heraldiske motivet til en av kommunene med fargene til en av de andre. Resultatet er heraldiske våpen i tråd med eksisterende norsk kommuneheraldikk.

Three municipalities chose to combine the heraldic charges of one of the merging municipalities in the tinctures of one of the other. The result is in line with existing civic heraldry in Norway.

tønde for sig, Efterdj samme indjager sild, og anden Fisk hvorudj Deres største Næring bestaar”,¹⁷ skjoldform først i 1854 og fant deretter gradvis formen som i dag kjennes som byens og kommunens våpen, første gang vedtatt offisielt av bystyret i 2008.¹⁸ Resultatet er et forholdsvis enkelt byvåpen. Andre byer har følt behov for forenkling og to kommuner har innført logoer med motiv basert på byens segl eller våpen, ikke minst fordi detaljrikdommen i eksisterende merker oppleves som for stor for enhetlig kommunikasjon. Nye bruksområder og behovet for digital kommunikasjon har ført til forenklede bylogoer i både Kristiansand og Oslo (Ill. 4).

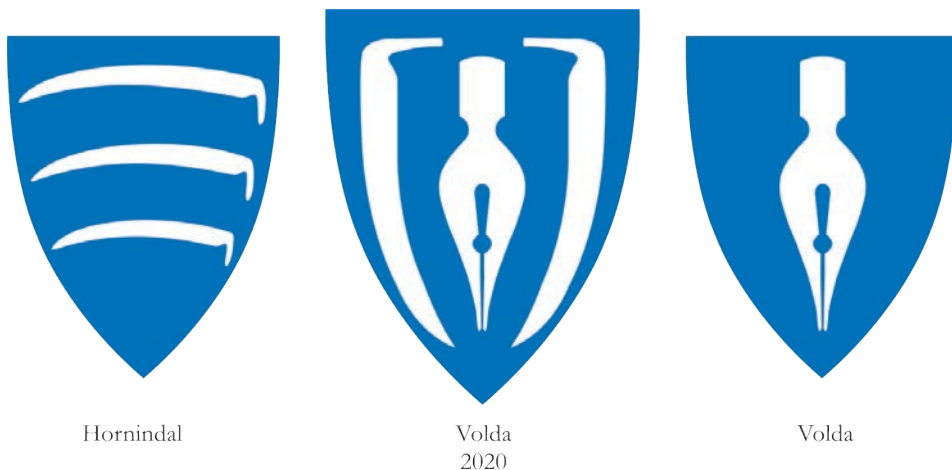
Detaljrikdommen er stor i byseglet Kristiansand har benyttet siden 1950-årene. Hovedmotivet er en norsk riksløve med hellebard foran et tre, det hele en fargelagt versjon av byens graverte segl fra 1643. I Kristiansand endte et forsøk i 2004 på å innføre et forenklet byvåpen i nederlag.¹⁹ Nå har imidlertid den nye og større Kristiansand kommune, fra 2020 sammenslått med Songdalen og Søgne, innført en forenklet logo basert på elementer fra byseglet. Logoene skal supplere det tradisjonsrike byseglet, ikke erstatte det.²⁰ Den forenklede logoen baserer seg på seglets to hovedelementer, løven og treet. Kun løvehodet er tatt med, slik at forbindelsen til riksløven med øksen er forsvunnet. Mens byseglet er kronet, er logoen kroneløs. Den forenklede logoen er innført ikke bare fordi den nye storkommunen følte behov for en ny grafisk profil ved sammenslåingen, men også fordi det var behov for en forenklet logo som er ”gjenkjennelig også på de minste flatene”, slik kulturdirektør Torbjørn Urfjell formulerte det.²¹

Behovet for forenkling og kommunikasjon på ”de små digitale flatene” var tidligere følt også av Oslo kommune, som innførte en forenklet logo i 2019. I tillegg til behovet for visuell forenkling av et detaljrikt ”byvåpen”, var det i Oslos tilfelle også et ønske om å eliminere de mange ulike logoene som etater, avdelinger, prosjekter og andre deler av den kommunale virksomheten hadde tatt i bruk i årenes løp. Over 200 slike logoer og visuelle profiler skal ha vært i bruk.²² Den nye Oslo-logoen er basert på motivet fra byens segl med St. Hallvard som motiv.²³ I logoen er motivet redusert til helgenens overkropp, med møllestein og piler i hendene, mens detaljer som løvetronen, stjernene og kvinnen ved helgenens føtter, i byvåpenutgaven fra 1924 tegnet litt som Olympia av Manet, er utelatt.

Kommunevåpen med nye farger

Tre kommuner har videreført eksisterende våpen og tinkturer i ny kombinasjon (Ill. 5). En av disse har også nytt kommunenavn. Det gjelder Midt-Telemark, som ble til ved sammenslåing av Bø (på rødt tre gull feler, 2–1, tegnet av Halvor Holtskog jr.) og Sauherad (i blått et gull epletre, tegnet av Halvor Holtskog jr.). Midt-Telemarks nye kommunevåpen har Bøs våpenfigurer i Sauherads farger: På blå grunn tre gull feler, 2–1. I avisa *Varden* ble dette heraldiske valget oppsummert med at ”Dermed er det tatt likeverdig hensyn til begge kommunene. Det er et godt utgangspunkt for videre samarbeid.”²⁴

Nye Ullensvang kommune har overtatt gamle Ullensvangs våpenfigurer i tinkturene

Ill. 6: Kun én kommune har kombinert motivene fra begge kommunene som ble slått sammen.
Only one new municipality has combined the heraldic charges from the existing arms of the two merging municipalities.

som ble benyttet i Oddas kommunevåpen, blått og hvitt. Den nye kommunen består også av Jondal, og den nye storkommunens våpen har ingen spor etter Jondals ”på raud grunn tre skrått framveksande gull båtshaker”. Ullensvangs gamle kommunevåpen, ”i raudt ein gull bjelke følgd av tre gull liljer, to over og ei under bjelken”, fikk godkjennelse ved kongelig resolusjon i 1979 og var utformet av kunstneren Magnus Hardeland på bakgrunn av et middelalderforbilde: Gravsteinen for riksråd, lagmann og ridder Sigurd Brynjulvs-son (død rundt 1302) i Ullensvang kirke viser ridderen med ringbrynje, lanse og et skjold med tre liljer og en bjelke. Ved sammenslåingen til ny kommune passet det symbolsk bra at våpenet har tre liljer. Tolkningen av våpenet kan derfor være ”tre liljer for dei tre kommunane, med Folgefonna imellom”.²⁵ Kommunen ligger ved Hardangerfjorden og blåfargen kan derfor stå for fjorden, mens hvitt repre-

senterer isbreen, snø og fruktblomster. I en internettavstemning fikk forslaget som ble vedtatt 44 % av stemmene.

Gjenbruk av heraldisk motiv ble løsningsen også i Ullensvangs nabokommune nye Voss herad, bestående av gamle Voss og Granvin. Her er motivet fra Granvins våpen, utformet av Øyvind Kvamme og fastsatt i 1988 til ”på grøn grunn ei gull fele, skråstilt venstre-høgre”, videreført i fargene benyttet i det gamle våpenet for Voss fra 1977, ”på raud grunn ein opprett sølv hjort”. Våpenet for nye Voss, på rødt ei sølv fele, skråstilt venstre-høyre, benyttet også i flagg, da med fela på helrød flaggduk.

Bare ett kombinert våpen

Nye Volda kommune består av gamle Volda og Hornindal. Denne kommunen er den eneste som har valgt å kombinere motivene

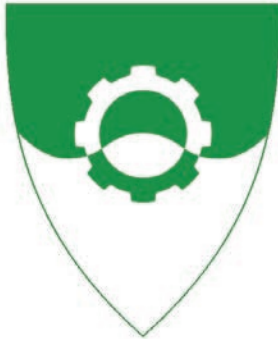
Indre Østfold

Larvik

Nordre Follo

Orkland

Tønsberg

Bjørnafjorden

Lyngdal

Ill. 7: Nye heraldiske kommunevåpen.
New heraldic municipal arms.

fra de to eksisterende kommunevåpenene i et nytt våpen der de to motivene er satt sammen

(Ill. 6). Resultatet er Voldas pennesplitt flankert av to av Hornindals ljàblader. Pennes-

plitten er nedvendt som tidligere. Ljåbladene var plassert horisontalt i Hornindals våpen, men er i det nye våpenet plassert nedvendt slik at begge ljåbladene vender inn mot pennesplitten. Begge de tidligere kommunevåpnene benyttet blått og hvitt, og dette fargeskjemaet er videreført av nye Volda kommune. Det kom flere forslag om å kombinere våpenmotivene og valget falt på løsningen som ble foreslått av Dagfinn Fløtre, med et tilnærmet likt forslag fra Bodil Johnson.²⁶ Kommunen fikk hjelp til utformingen av den erfarne heraldiske kunstneren Arvid Sveen

Nye heraldiske kommunevåpen

En gruppe kommuner har funnet fram til motiver utformet på en slik måte at de kan kalles nye heraldiske våpen, i enkelttilfeller kanskje med noen motforestillinger (Ill. 7).

Indre Østfold ble til ved at de fem kommunene Askim, Eidsberg, Hobøl, Spydeberg og Trøgstad ble slått sammen. Den nye kommunens våpen, på svart bunn et kornaks i gull, gjenspeiler at jordbruk er en viktig næring. Indre Østfold omtaler seg selv som Norges største jordbrukskommune, der det blant annet dyrkes korn. Motivet er tegnet av Rune Berre og ble valgt etter en omfattende prosess som endte med at seks forslag til våpen ble gitt poeng av en jury og en gruppe heraldikere og grafikere og der kommunens innbyggere avga poeng basert på en avstemning via SMS der 2382 stemmer ble avgitt. Publikums foretrukne forslag viste et bromotiv i sølv på blått skjold, med gullakset på svart på andre plass. Fagjuryen og heraldikerne og grafikerne ga imidlertid flest poeng

til gullakset i svart skjold, som da kom seirende ut av prosessen.²⁷

Fra nyttår 2018 gikk kommunene Larvik og Lardal sammen til nye Larvik kommune. Larvik er kjent for Bøkeskogen, og et grønt tre på sølv var motivet i Larviks gamle byvåpen fra 1899. Da Larvik i 1988 ble utvidet med Brunlanes, Hedrum, Stavern og Tjølling, skaffet den nye storkommunen seg imidlertid et nytt kommunevåpen: i blått en sølv mast med tre seil. Nå har nye Larvik kommune vendt tilbake til det oppvoksende treet, men beholdt fargene hvitt og blått. Det nye kommunevåpenet kalles ”sølvdråper” og ble foreslått av Tormod Henriksen i en åpen konkurranse der vinneren ble premiert med 50.000 kroner.²⁸

Larviks våpen skal symbolisere vekst og mangfold, knytte byene og bygdene sammen, og skal gi innbyggerne økt samhold, stolthet og tilhørighet til storkommunen, ifølge kommunens profilmanual. Der er det også knyttet detaljert symbolikk til de ulike detaljene i motivet: Treet representerer ikke bare bøkeskogen, men en skogkledd kommune, skogsdrift og rekreasjon. Bladene på treet omtales som dråper som symboliserer skogsvann, bekker, elver og fjord, samt vassdrag som har gitt grunnlag for jernverk, industri og energiproduksjon, men også laksefiske. De dråpeformede bladene ”symboliserer alle uthavnene som var trygge ankringsplasser, og er blitt gode bosteder langs kysten vår. Havnene dannet grunnlag for våre byer, ga oss mulighet til å skipe ut våre varer, og ga oss utsyn og kontakt med omverden.” Bladene kan også ses som et kornaks og som symbol for jordbruk. Våpenet er tegnet med tre dråper (blader) på hver side og med yt-

terligere en dråpe (blad) på toppen. Det skal stå for ”de seks tidligere kommunene, som bærer den nye kommunen på toppen. Dråpene symboliserer også rent og friskt vann, som er grunnlaget for god helse og levedyktige samfunn.”²⁹

Nordre Follo, bestående av de tidligere kommunene Oppegård og Ski, har skaffet seg et våpen som vel må kunne kalles heraldisk: Et sølv havreaks på blått. Havreakset står for jordbrukstradisjonene i kommunen og skal visstnok også gi ”assosiasjoner til mat, samhold og raushet”.³⁰ Havreakset er utarbeidet av arkitekturstudenten Johan Austin Stormoen, som ble premiert med 15.000 kroner.³¹ Et originalt alternativ forelå: En salamander i svart på gul bunn. Follo er et viktig område for storsalamanderen i Norge.³² Det var imidlertid hard konkurranse mellom havre og salamander, og i den offentlige avstemningen vant havreakset over salamanderen med bare fem stemmer: 775 stemmer gikk til havreakset, 770 til salamanderen.

Kommunen benytter mørk blått skjold. Reklamebyrået som har laget visuell identitet for Nordre Follo benytter steder og aktiviteter som navn for alle fargene som inngår i profilen, ikke bare kommunevåpenet, som i henhold til manualen benytter ”Tussetjern-blå” og ”Uranienborg-grå” i stedet for hvitt når sølv (Pantone 877 C) ikke er tilgjengelig.³³ På Tussetjern-blått et Uranienborg-grått havreaks, altså.

Orklands kommunevåpen viser et skjold delt med bølgesnitt i grønt over hvitt med et tannhjul i motsatte farger. Den grønne fargen skal representere jordbruk og skogbruk, mens hvitt står for sjø og vann og tannhjulet

symboliserer ”gammel og ny industri, inkludert havbruk”. Forslaget til våpen kom fra Erik Einum. Hans forslag hadde tannhjulet i det øvre, grønne feltet, men det ble altså flyttet på og plassert over bølgesnittet. Den endelige versjonen av våpenet er grafisk arbeidet av Allsidig Design.³⁴

Tønsbergs nye heraldiske våpen, med en stav og spire i blått og hvitt, er basert på et forslag av Solveig Lid Ball, med justeringer i den endelige utformingen ved Jan Eide.³⁵ Balls forslag kom vinnende ut av konkurransen mellom 147 innsendte forslag som ble bedømt av både fellesnemnda for den nye kommunen og en avstemming i lokalavisene.

Noen vil gjerne beskrive ytterligere et par nye våpen som heraldiske. Bjørnafjorden er en ny kommune dannet av Fusa og Os. Også her ble det invitert til å komme med forslag, noe som ga juryen rundt 300 forslag å arbeide med. Valget falt på forstavnen av en oselver, en lokal båttype, i kombinasjon med to bølger, alt i gult på blått skjold. Mens forstavnen forbindes med Os, kan bølgene ses som å representere den andre sammenslåtte kommunen. Fusa hadde tre spiraler i kommunevåpenet, noe som skulle representere jettegrytene som finnes i kommunen.³⁶ Det nye våpenet er tegnet av gullsmed Johan D. Eide. Hans far med samme navn kom i 1949 med ideen til våpenet som gamle Os kommune benyttet.³⁷ Der fantes også oselveren, da sett fra siden.

Nye Lyngdal kommune består av gamle Lyngdal og nabokommunen Audnedal. Gamle Lyngdal førte som våpen i grønt en stående sølv ku. Kua representerte lyngdalsfe, en gammel ferase som hadde navn etter stedet. Ved valg av nytt kommunevåpen ble det

Alver

Asker

Fjord

Færder

Hamarøy

Heim

Hustadvika

Holmestrand

Kinn

Lillestrøm

Narvik

Sogndal

mobilisering for å beholde kua. Senterpartiet satte i gang underskriftskampanje, med støtte fra partikolleger i både Lyngdal og Audnedal, og 1287 satte sin underskrift på oppropet for lyngdalskua.³⁸ Likevel lyktes ikke framstøtet og i stedet ble det vedtatt et nytt kommunevåpen med et hvitt tre over hvite bølger på grønt skjold. Det nye våpenet, kalt ”vekst og bevegelse”, var resultat av en åpen konkurranse der det kom inn 641 forslag. Vinnerforslaget kom fra Richard Haugland som fikk 20.000 kroner i premie.

Nye skjoldlogoer

Utviklingen heraldikere har advart mot vises i gruppen av moderne grafisk design framstilt i skjoldform, det vi kan kalle skjoldlogoer. Bortsett fra Asker, benytter alle de nye skjoldlogoene spisst skjold (Ill. 8 og Ill. 9). I mange tilfeller var det denne spisse skjoldformen publikum ble invitert til å fylle ut med en tegning i forbindelse med konkurranser som ble holdt. Det som er fylt inn i skjoldformen, har som regel mer preg av logodesign enn av heraldikk. Mange kystkommuner ønsket seg båtmotiver, fjordlandskap og broer som symbol på samferdsel og samhold. Denne motivkretsen er allerede rikelig brukt i norsk kommunalheraldikk og det har ikke vært enkelt å finne fram til noe nytt og særegent.

Blått og hvitt dominerer de nye skjoldlo-

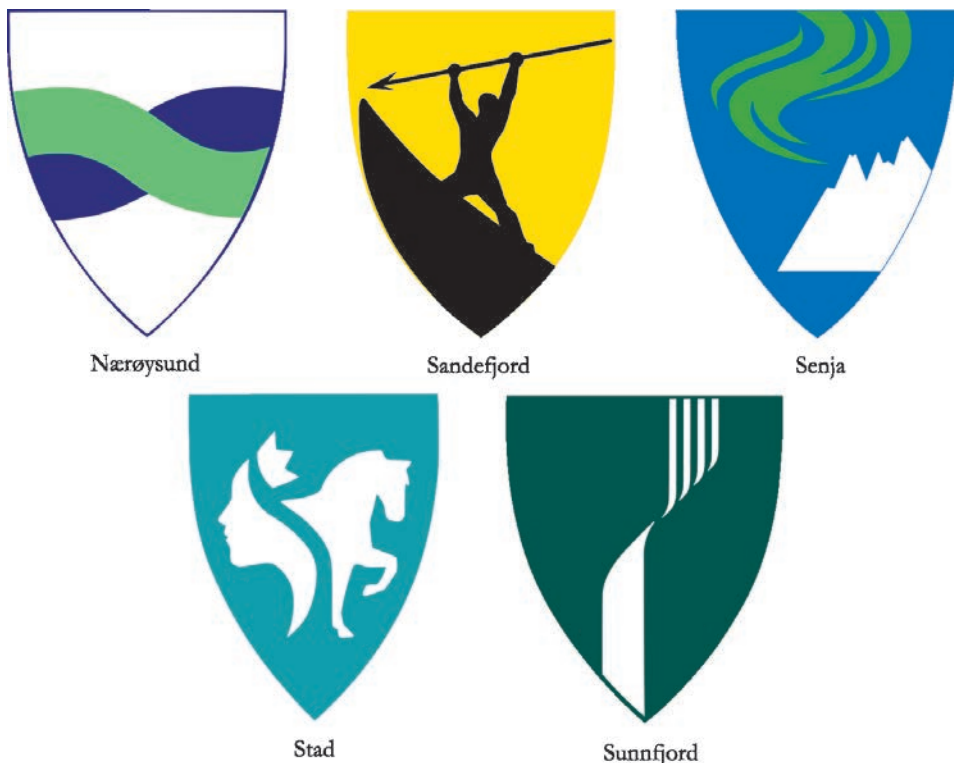
goene, da slik at et hvitt motiv settes mot blå skjoldgrunn (Ill. 8). Noen unntak finnes (Ill. 9), som Sunnfjords kombinasjon av hvitt motiv på mørkegrønt skjold og Stads hvite motiv på blågrønt skjold. Nærøysund og Senja kombinerer blått, grønt og hvitt.

Grafill, bransjeorganisasjonen for de som arbeider med design og illustrasjon, var tidlig klar til å gi råd til kommuner på jakt etter nye våpen råd, og i de fleste tilfeller har kommunene kjøpt tjenester av nettopp denne bransjen. Selv om Grafill erkjenner hvor viktig det er med engasjement blant innbyggerne og forankring innad i den nye kommunen, er organisasjonen klar på hvem som kan hjelpe til med å sikre et godt resultat: ”Grafills klare anbefaling til kommunene er å sikre at kvalifiserte fagpersoner er med gjennom hele prosessen, både i utvelgelsen av ideene, og selvsagt i den endelige utformingen og ferdigstillelsen av kommunevåpenet. Med kvalifisert fagperson mener vi designere som har erfaring med utforming av merkevarer og identitetsdesign.”³⁹ Her nevnes ikke heraldikk eller heraldikere med ett ord, men det spørs om ikke bransjen Grafill representerer har vært bedre rustet enn heraldikerne til å møte kommunenes behov.

Alver kommune i Nordhordland består av de tidligere kommunene Lindås, Meland og Radøy. Gitt kommunens geografi, med fjorder og øyer, meldte bro og båt seg tidlig som motiv for kommunens nye våpen. Dette er som nevnt en mye benyttet motivkrets og det er ikke enkelt å finne noe nytt som kan uttrykkes heraldisk. Løsningen ble moderne grafisk design med et buet bromotiv over en båt stevnende skrått inn i skjoldet. Våpenet er tegnet av grafikeren Evy Eknes fra firmaet

Ill. 8 (t.v.): Nye merker i skjoldform, alle i fargene blått og hvitt, bryter med etablert norsk kommuneheraldikk.

(Left) New designs placed on shields, all in blue and white, departing from the traditional Norwegian civic heraldry.

Ill. 9: Sandefjords våpen, en gjengivelse av en del av skulpturen Hvalfangstmonumentet, er siste våpen godkjent ved kongelig resolusjon. Motivet er ikke helt i tråd med den heraldiske tradisjonen. Nye merker i moderne design og fargebruk fører utviklingen videre bort fra heraldikken.

The arms of Sandefjord were the last to get approval by royal resolution. Showing a detail of The Whaling Monument, these arms depart from heraldic tradition previously enforced by the National Archives of Norway. New symbols take the development even further with modern designs and colour schemes.

Reklamehuset.⁴⁰ Vinneren av konkurransen om nytt kommunevåpen ble premiert med 50.000 kroner. Det har vært viktig at kommunens nye våpen er blitt til lokalt.⁴¹

Nye Asker kommune ble til ved sammen slåing av gamle Asker, Hurum og Røyken. Også i denne nye kommunen ble det arrangert konkurranse for å finne fram til nytt kommunevåpen. Over 2000 forslag kom inn. Det ble avholdt åpen avstemning med

20.000 deltakere der forslaget ”tre seil” fram satt av Kirsten Ingeborg Greiner gikk seirende ut med 37 % av stemmene.⁴² I kommunens designhåndbok heter det at ”Kommunevåpenet er inspirert av Askers tilknytning til kysten. Seilene symboliserer drivkraft og fremdrift, og antallet henviser til at tre kommuner er gått sammen og blitt én ny kommune fra 2020.”⁴³

Askers våpen ble kritisert for å være for

lik logoen til en lokal bedrift,⁴⁴ samt for å ligne på kommunemerket Færder hadde skaffet seg ved sammenslåingen av Tjøme og Nøtterøy fra nyttår 2018. Færders merke viser et sølv fokkseil på blå bunn og kommunen har valgt slagordet ”med vind i seilene” for å signalisere ”en kommune med store ambisjoner og god fremdrift, samtidig som det setter fokus på kommunens maritime tradisjoner.”⁴⁵ Det nye kommunemerket er tegnet av Jon Markus Ringøen, elev ved Færder videregående skole.⁴⁶

De to kommunene Norddal og Stordal valgte å slå seg sammen med Fjord som nytt kommunenavn, rett og slett fordi den nye kommunen ligger ved en fjord og ”fordi det er eit norsk namn med internasjonal teft. Vi vil at turistane skal kome til oss, og Fjord vil kome øvst i søksfeltet på Google når dei skal planlegge feriane sine”.⁴⁷ Også i Fjord kommune ble det arrangert konkurranse, der de 140 forslagene ble vurdert av både fagjury og folkejury.⁴⁸ Motivet som kom seirende ut av konkurransen matcher kommunenavnet godt: Det har det dramatiske fjordlandskapet med bratte fjellsider på begge sider av fjorden som motiv. Våpenet er tegnet av professor Dag Øistein Endsjø.

Hamarøy, bestående av gamle Hamarøy kommune og en del av tidligere Tysfjord kommune, har valgt et merke som på blått skjold viser et hvitt svanemotiv. Utgangspunktet finnes i en tett innpå 9000 år gammel helleristning som forestiller et dansende svanepar. Dette motivet er å finne i bergkunsten fra eldre steinalder på Leiknes.⁴⁹ Også Hamarøy fant fram til sitt våpen gjennom en idékonkurranse og svanene fra Dyreberget på Leiknes var å finne blant de mer

enn 140 forslagene som ble sendt inn. Forslaget kom seirende ut av en avstemning mellom ti forslag utvalgt av en jury. Uavhengig av hverandre hadde to personer, Ingar Nikolaisen Kuoljok og Dag Winsjansen, foreslått samme motiv. Den endelige formen fikk Hamarøys nye våpen av designbyrået Tank Design.⁵⁰

Heraldisk er Hamarøys merke beskrevet som ”helt forferdelig”.⁵¹ Men for kommunen har andre forhold vært viktigere: Prosessen der ”alt er gjort etter boken”, det vil si har omfattet idékonkurranse, juryvurdering, kåring i ”folkeavstemning”, vedtak i fellesnemnd og i kommunestyrene og bruk av designbyrå. Heraldiske regler oppfattes som strenge og som ”ikke helt forenlige med moderne grafisk design og forståelse av logo”. Samtidig er heraldikernes dom også noe man i kommunen fint kan leve med. Det viktigste er at de som skal bruke våpenet og befolkningen i kommunen er fornøyd.⁵² Kritikken fra heraldisk hold er kanskje også en skuffelse, for lokalt var optimismen stor da motiv ble valgt: ”Forslaget vil lett kunne utarbeides i et uttrykk som følger de fleste heraldiske regler. Det skiller seg også klart ut fra andre kommunevåpen.”⁵³ Det siste er det vanskelig å være uenig i, og bergkunst er heller ikke ukjent i heraldikken. I Sverige har Tanum og Krokombli slike motiv.⁵⁴ Våpenet for Busdorf i Schleswig-Holstein inneholder avbildning av en helt spesifikk runestein.⁵⁵

Heim kommune i Trøndelag ble til gjennom sammenslåing av Hemne, Halså (som tidligere tilhørte Møre og Romsdal) og en del av Snillfjord. Kommunen arrangerte konkurranse der 45 innsendere kom med 150 forslag. Heim kommunes nye skjoldmerke

viser et ornament i hvitt mot blå bakgrunn. Ornamentet viser ikke noe spesifikt, men kan symbolisere skip eller båter, frø eller spirer, konglebiter, fisk, kirkespir eller fjordarmer. Gjennom dette mangfoldet av tolkninger kan merket også representere fiske og maritime næringer, jordbruk og skogbruk, samtidig som blåfargen kan stå for luft, hav og vann. Motivet ble presentert som ”et kommunevåpen som visualiserer samspill, samarbeid og helhet, noe en kommune er avhengig av for å bli en god kommune.”⁵⁶

Hustadvika består av de tidligere kommunene Eide og Fræna. Det ble også her arrangert konkurranse for å få fram motiv til den nye kommunens våpen. 165 forslag kom inn, snevret inn til tre av en arbeidsgruppe.⁵⁷ Motivet som til slutt ble valgt kalles ”plogen og fisken”, symboliserer landbruk og fiske og anses som framtidsrettet. Merket er utformet av Øystein Hauge i samarbeid med grafisk designer Madelen Behrendt.⁵⁸

Holmestrand har gjennomgått sammenlåing i flere steg. Fra 1. januar 2018 gikk Holmestrand og Hof sammen og fra 1. januar 2020 ble også Sande med i nye Holmestrand kommune. Kommunens innbyggere ble invitert til å sende inn forslag til nytt kommunevåpen med 25.000 kroner som premie. Barn ble spesielt invitert til å tegne forslag og ark og tusjer ble gjort tilgjengelig på bibliotekene. Få dager før fristens utløp, var det kommet inn over 130 våpenforslag.⁵⁹ Ut av prosessen kom et vinnerforslag som viser et eikeblad og bølger. Hos Arkivverket er våpenet registrert med denne beskrivelsen: ”I blått over en sølv skjoldfot avdelt med et enkelt bølgesnitt, et sølv opprett eikeblad uten bladstamme. I skjoldfoten, tre enkle,

svevende blå bølger 1-1-1.”⁶⁰ Våpenet er utformet av lektor Enrique R. Binimelis.⁶¹

Kinn kommune består av Flora og det meste av tidligere Vågsøy kommune. Kommunen er spesiell i norsk sammenheng i og med at den består av to atskilte deler som ligger nokså langt fra hverandre. Kinns nye våpen er i blått og hvitt med et motiv som kalles ”baugen”. Det er laget av designbyrået Byrr, som forklarer motivet som ”eit abstrakt symbol av baugen på ein båt. Det kan òg vere ei bølge, ein klippe, ein spydspiss, eller det du ser. Båten er ein fellesnemnar for dei to kommunane, som begge har lange og sterke tradisjonar i marine og maritime næringar. Då vert Baugen eit sterkt symbol på kva samfunna våre er bygd opp av.”⁶²

Nye Lillestrøm kommune, bestående av Fet, gamle Lillestrøm, Skedsmo og Sørums, har valgt et våpen som hos Arkivverket beskrives slik: ”I blått, tre sølv stokkebåter stevnende inn fra høyre.”⁶³ Det eldste funnet av en stokkebåt ble gjort i Glomma i Sørums og motivet baserer seg altså på den over 2000 år gamle Sørumsbåten. Motivvalget var omstridt, og stokkebåt er kritisert for å være lite heraldisk.⁶⁴ Det kan være delte meninger om Lillestrøms nye merke fortjener betegnelsen ”skjoldlogo”. Framvoksende skip eller båter kan fungere heraldisk, eksempelvis inneholder våpenet for Cinque Ports i England tre halve skrog tegnet med kastell og ror.⁶⁵ Dette gir et mer distinkt uttrykk enn det formen på en stokkebåt kan gi. Basert på skjoldet med de tre stokkebåtene har Lillestrøm dessuten laget en logotype som fjerner seg helt fra det heraldiske.

Historielag og kulturminneforeningene i nye Lillestrøm ville heller ha motiv basert på

felles næringsstradisjoner representert ved tømmer, fløting og sagbruk.⁶⁶ Både befolkningen og fagfolk ble invitert til å komme med forslag og etter en ”bred prosess” ble et publikumsforslag om stokkebåt valgt. Kommunen forklarer at stokkebåten ”representerer livet på elva, som var en viktig næring i alle de tre kommunene, samt våre vannveier, Glomma, Nitelva, Leira og Øyeren. Stokkebåten ble uthulet med jernøks, og var dermed høyteknologisk for sin tid. Symbolikken i dette kan overføres til dagens kunnskaps- og innovasjonsmiljøer, samt Lillestrøm kommune sitt mål om å være nyskapende. De tre båtene er i fart og symboliserer at den nye kommunen vil ha fokus på utvikling og vekst inn i framtiden.”⁶⁷

Narvik kommune har skaffet seg et våpen med en profil av fjellet Stetinden i hvitt på blå bunn. Det var Eirik Djupvik som vant den åpne idekonkurransen, der det kom inn 38 forslag til nytt kommunevåpen.⁶⁸ Kommunen forklarer: ”Motivet er en stilisering av nasjonalfjellet Stetinden, med sin flate topp og bratte sider stigende rett opp fra havet.”⁶⁹ Etter et forsøk på å uttrykke motivet heraldisk,⁷⁰ endte kommunen opp med en naturalistisk gjengivelse av det karakteristiske fjellet. Stetinden, som ligger i det som var Tysfjord kommune rundt 9 mil sør for Narvik by, ble i 2002 kåret til Norges ”nasjonalfjell” av NRK Reiseradioens lyttere.⁷¹

Sogndals nye kommunevåpen ble valgt etter en prosess som omfattet både anbud og konkurranse, samt innspill fra innbyggerne. Idékonkurransen endte med et vinnermotiv som inneholdt fjord, fjell og en bautastein. Dette motivet fikk også størst oppslutning blant publikum, men ble kritisert for å inne-

holde fallossymbolikk. Arbeidsgruppen som ble nedsatt valgte ut seks motiver som så ble sendt til Norsk heraldisk forening for vurdering. Der forekom også et fjordmotiv med en sognejekt og en kvist med tre epler.⁷² Motivet med mottoet ”Sogndal – mellom fjell og brefarga fjord” ble valgt til slutt. ”Våpenet skildrar ein fjord som buktar seg innover mellom fjella. Forma på fjorden liknar ein S.”⁷³ Motivet omtales som tidløst og moderne, og skal også gi assosiasjoner til ski, da i tillegg til fjord og fjell.

Det nye våpenet for Nærøysund viser to bølger, den ene i grønt satt over den andre i blått, på hvitt skjold. Opprinnelig var forslaget bølger i grønt og lyseblått på mørkeblått skjold, men fargene ble endret da saken ble behandlet i kommunestyret.⁷⁴ Som i så mange nye kommuner ble det også i Nærøysund gjennomført idékonkurranse og en arbeidsgruppe snevret motivvalget ned til seks fra de nærmere 340 forslagene fra publikum. Kommunens innbyggere fikk så stemme over de seks forslagene og de to forslagene som fikk flest stemmer ble videre bearbeidet av grafisk designer Kasia Dyna fra Nowa Designverksted.⁷⁵ Bølgemotivet som kom seirende ut av prosessen kan symbolisere flere ting. Fargene grønt og blått kan symbolisere land og hav og dermed også kommunens viktigste næringsveier, landbruk, fiskeri, havbruk og maritime næringer. Motivet kan også ses som ”et tau som er flettet sammen og som med det symboliserer samhold og forening”, som et bromotiv i en kystkommune med mange øyer og fjorder og broer som binder kommunen sammen, den grønne delen kan ses som en graskledd ås, de blå feltene som fisk, det øvre hvite

feltet som en flygende måse og det nedre hvite feltet som staven på en båt.⁷⁶

Den 1. januar 2017 ble nye Sandefjord kommune til gjennom sammenslåing av Sandefjord og nabokommunene Andebu og Stokke. Nye Sandefjord kommune ble, som tidligere nevnt, den siste som fikk våpen og flagg fastsatt ved kongelig resolusjon: "Sandefjord kommunes våpen og flagg blir: I gull i en oppvoksende båt en hvalfanger med hevet harpun, alt i svart."⁷⁷ Motivet kalles "mot og styrke" og er basert på et forslag fra Erik Rastad som så ble bearbeidet av heraldiker Jan Eide.⁷⁸

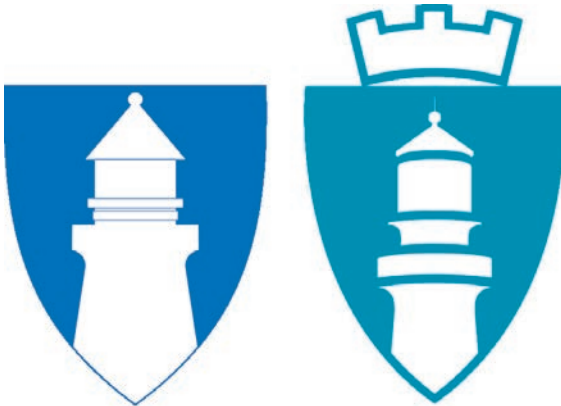
I motsetning til det som var vanlig i kongelige resolusjoner om våpen og flagg, der gull erstattes av gult i beskrivelsen av flagget, skiller den siste kongelige våpenresolusjonen ikke mellom våpen og flagg i angivelsen av farger. Andre anførsler som kan gjøres er at Sandefjords våpen inneholder tre motiver: båt, mann og harpun. Det siste kommunevåpenet med kongelig resolusjon brøt dermed den 85 år lange heraldiske stilen Riksarkivet håndhevet. Det skyldtes en prosess der det klare ønsket fra kommunen, etter idekonkurranse, jury og konsultasjon av folkemeningen, var Hvalfangermonumentet som motiv. Prosessen endte med at kommunens ønske vant over Riksarkivet og heraldikken.⁷⁹ Internasjonalt er det imidlertid helt vanlig at både menneskelige figurer og dyr holder noe. Mer heraldisk problematisk er det kanskje at Sandefjords våpen avbilder en helt spesifikk skulptur, men heller ikke monumenter er helt ukjent i heraldiske våpen i andre land.

De fire kommunene Berg, Lenvik, Torsken og Tranøy gikk sammen til Senja kom-

mune. Som i flere andre kommuner ble det også på Senja holdt en åpen idekonkurranse. 147 forslag ble sendt inn, snevret inn til fem våpenforslag bearbeidet av grafisk designer Christel Nyheim.⁸⁰ Tre av de fem finaleforslagene inneholdt den samme profilen av øya, vinnerforslaget i kombinasjon med nordlys, et annet sammen med en ørn i svev og ytterligere et med bølger foran. Et annet forslag viste en ørn med en fanget fisk i klørne og det femte forslaget to stiliserte fisk satt mot hverandre. Alle forslagene hadde moderne grafisk utforming. Den nye kommunens innbyggere fikk si sitt og nesten 700 stemmer ble avgitt via SMS. Nordlysmotivet vant med 55,3 % av stemmene, foran motivet "ørn mot fjell".⁸¹ Senjas merke har hvit øyprofil og grønt nordlys på blått skjold.

Stad kommune består av Selje, som i 1991 fikk godkjent våpenet "på blå grunn ein halv sølv kvinnefigur med lyfta hender" (utformet av kunstneren Turid Haye), og Eid kommune, som fra 1986 førte våpenet "på raud grunn eit gull hestehovud" (tegnet av kunstneren Inge Rotevatn). Blant fire designbyråer som ble invitert til å utarbeide nytt kommunevåpen for Stad, ble designfirmaet Byrr valgt.⁸² Kombinasjonen av kvinnefiguren, som representerer Sankt Sunniva som ifølge tradisjonen døde som martyr på øya Selja, og fjordhesten gikk igjen i Byrrs utkast, da sammen med båtstavn og tårnet fra klosteret på Selja. Det enkleste forslaget ble til slutt valgt, "St. Sunniva og fjordhesten", en kombinasjon av et kronet kvinnehode og forparten av en hest. Motivet i hvitt er plassert på blågrønn bakgrunn.

Sunnfjords nye våpen er en moderne logo bestående av fire hvite streker som forenes til

Lindesnes

én bred hvit strek, det hele plassert på mørk grønt skjold. Motivet skal symbolisere fire elver som blir til én. Sunnfjord kommune ble til ved sammenslåing av fire kommuner: Førde, Gaular, Jølster og Naustdal. Motivet ble valgt etter tegnekonkurranse med 800 innsendte forslag og en prosess ledet av en arbeidsgruppe. Kommunens innbyggere har vært hørt i form av spørreundersøkelser blant både voksne og barn. To designbyråer var også engasjert i arbeidet.⁸³ Ifølge et av kommunestyremedlemmene viste denne prosessen hvordan offentlig forvaltning og demokratiet skal fungere i praksis. Et annet kommunestyremedlem mente at kommunen har fått et moderne våpen for en ny og moderne kommune.⁸⁴

I kommunens profilhåndbok settes det nye kommunemerket inn i en topografisk kontekst som dras over i det kulturelle: "Det typiske landskapet i Sunnfjord kommune er dei mange vassdraga. Sunnfjord blir difor gjerne kalla Fosseheimen, med over 50 store og små fossefall i dei fire elvene Nausta, Gaula, Anga og Jølstra. Kommunevåpenet

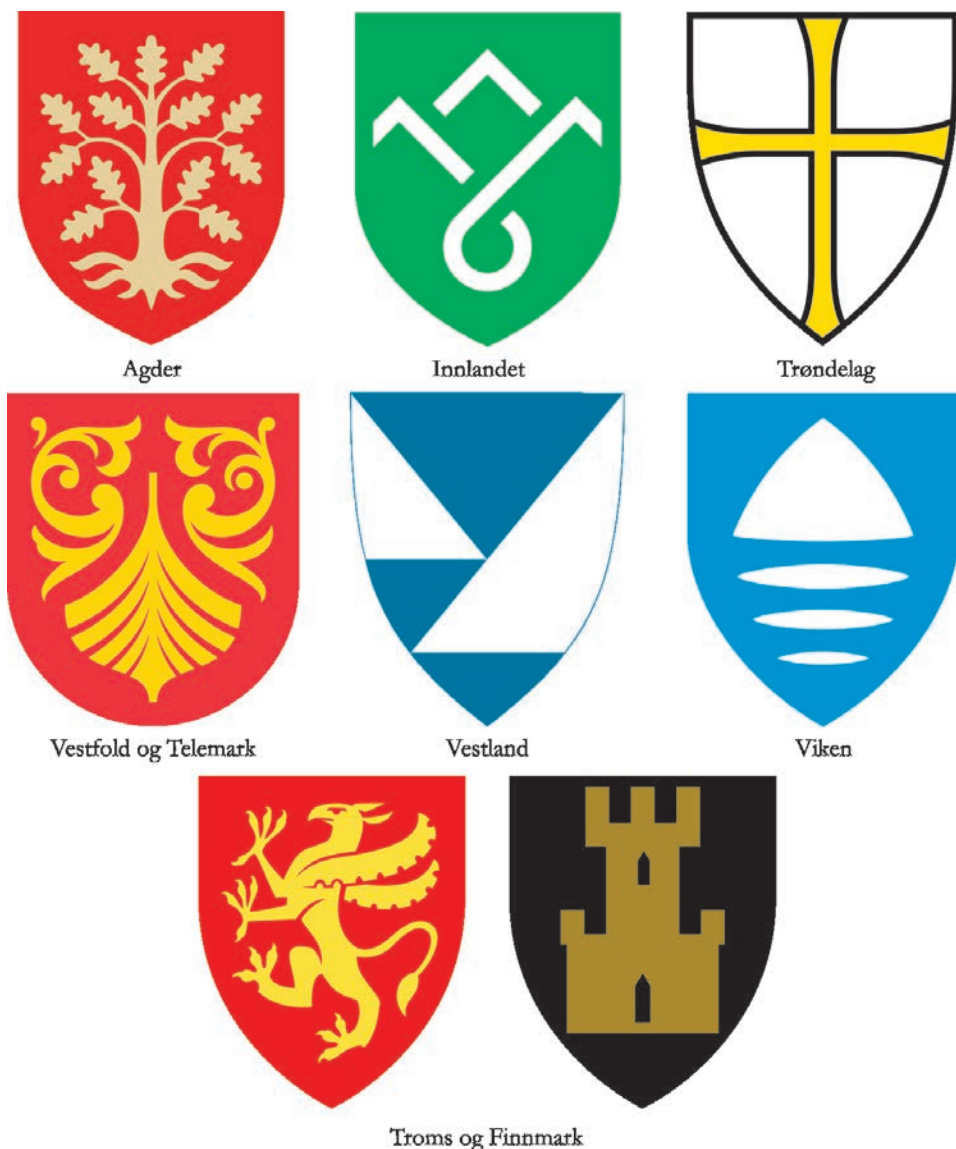
Ill. 10: Lindesnes har videreført et heraldisk motiv med en uheraldisk farge på skjoldet.

While Lindesnes continues to use its heraldic charge, a lighthouse, the green-blue colour of the shield is not found in the traditional heraldic palette.

tar utgangspunkt i landskapet vårt. Det viser eit forenkla, reint og abstrahert symbol for foss, bygd opp av stiliserte former henta frå den særprega, tradisjonsrike Viksdalsmalinga." Med dette utgangspunktet ses motivet som et uttrykk for prosessen kommunen er dannet gjennom og visjonen for den nye kommunens videre utvikling: "I overført tyding spelar kommunevåpenet på det symbolske i at fire store vassdrag møtes og går saman i ei større eining. Saman er vi sterkare, og vi drar samla vidare. Retninga elva renn i, fyller symbolet med ein vekst, energi, kraft og vilje oppover og framover."⁸⁵

Lindesnes: Heraldisk motiv i uheraldisk farge

Nye Lindesnes kommune ble til av gamle Lindesnes, Mandal og Marnardal. Det viste seg vanskelig å få enighet om nytt kommunevåpen og det hele endte med kompromiss: Lindesnes fikk navnet og motivet i kommunevåpenet, byen Mandal fikk med en murkrone på toppen av kommunevåpenet og

Ill. 11: Noen av de nye fylkene har valgt å videreføre heraldiske motiver, i tilfellet Troms og Finnmark begge de gamle våpnene side om side ettersom det ikke kom til enighet om nytt våpen. Andre nye motiver varierer fra det nært heraldiske til en helt moderne logo i skjoldform.

Some of the new counties opted for continued use of existing heraldry, in the case of Troms and Finnmark with both existing arms side by side as no agreement could be reached on a new design. Other designs vary from the near heraldic to modern logos placed on a shield.

Marnardal fikk videreføre det eksisterende ordførerkjedet, da slik at våpenet byttes ut mot det nye. Det nye våpenet er utformet av Tress Design.⁸⁶ Lindesnes fikk i 1986 godkjent i blått et oppvoksende sølv fyrårn som kommunevåpen. Dette er også, etter en del diskusjon om hvor mye av fyrårnet som skulle være med, motivet nye Lindesnes fører i sitt våpen.

Motivet er nyttegnet, men innenfor det som kan karakteriseres som nokså god heraldikk (Ill. 10). Slik sett kunne Lindesnes plasseres i kategorien for videreførte, heraldiske våpen. Når det likevel ikke passer, er det fordi kommunen bevisst har valgt en uheraldisk farge til det nytegnede våpenet: Fyrårnet er plassert på blågrønt skjold. For kommunen har det vært viktig at våpenet ”framstår som noe helt nytt, sammenliknet med dagens kommunevåpen i Lindesnes, Mandal og Marnardal.” Det er bevisst valgt en farge som ligger mellom blått og grønt. Blått og hvitt ble benyttet av både gamle Lindesnes og Mandal (tre sølv laks over hverandre liggende i blått felt), mens Marnardals gamle våpen var i grønt tre gule furukongler forent i trepass. Den blågrønne mellomfargen i det nye våpenet skal representere skog, elv og kyst. Fargen er også beskrevet som ”en karibisk grønnfarge”. Det nye våpenet er rapportert til Arkivverket, der det er registret som ”På blågrønn bakgrunn, et hvitt fyrårn med murkrone.”⁸⁷

Lindesnes har vedtatt at det nye motivet skal brukes som motiv i kommuneflagget og at de tre gamle kommunenes våpen og flagg fortsatt kan benyttes ved spesielle anledninger, f.eks. ved 100-årsjubileet for Mandals bystatus i 2021.

Fylkeskommunene: Noe gammelt og noe nytt

De nye, sammenslåtte fylkene har i enkelte tilfeller beholdt eksisterende heraldikk, i andre tilfeller skaffet seg noe helt nytt og uheraldisk (Ill. 11). Også blant fylkene er det den spisse skjoldformen som gjelder, med ett unntak: Vestfold og Telemark benytter rund skjoldform.

Det nye Trøndelag fylke, som ble til gjennom sammenslåing av Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag i 2018, har valgt å videreføre det utbøyde gullkorset på hvitt som sitt våpen. Dette skal etter tradisjonen ha vært våpenet Olav den hellige gikk i kamp med under slaget på Stiklestad i 1030. Som våpen for Nord-Trøndelag ble det godkjent ved kongelig resolusjon i 1957 med tegninger utført av Hallvard Trættemberg. Som vist i Ill. 11, benytter den nye fylkeskommunen våpenet med en tykk svart strek rundt korset og skjoldet.⁸⁸

Agder valgte kombinasjonen av det ene fylkets figur og det andre fylkets farger. Det er eiketreet fra Vest-Agders våpen som er videreført, fortsatt i gull, men nå på rød bunn. Aust-Agder førte på rød bunn to gull bjelker, mens Vest-Agder førte gull eiketree på grønn bunn. Det fullstendig heraldiske resultatet er resultat av en offentlig konkurranse, der sluttresultatet bygger på innspill fra Harry Nyhuus, firmaet Tress Design og en jury.⁸⁹

Troms og Finnmark ble slått sammen til tross for motstand i de to fylkene. Både navn og fylkesvåpen har vært omstridt og det nye fylket har ikke klart å finne fram til et nytt fylkesvåpen. Troms og Finnmark fylkeskom-

mune benytter derfor våpnene for Troms og Finnmark side om side, i logotypen sammen med fylkeskommunens navn på norsk, samisk og kvensk. Selv om heraldikere nok vil sette pris på videreføring av ”korrekte” våpenskjold, vil vel en del stusse på at den nye fylkeskommunen benytter våpenet for Troms med griffen i gul farge på rødt, mens Finnmarks borg vises i gullfarge på svart skjold.⁹⁰

Vestfold og Telemark har vedtatt et våpen med forstavnen av en knarr med to akantusslynger over, alt i gull, på rød bunn. Motivet ble valgt etter en omfattende prosess der innbyggerne fikk komme med forslag som så ble videre bearbeidet av en arbeidsgruppe og av designfirma. Ut fra de 237 forslagene som kom inn, ble Klåstadskipet og akantusmotivet valgt.⁹¹ Motivet ble valgt i konkurranse med et bølgemotiv med akantus og et annet motiv med en løve med seiersfane.⁹² Skipet på fylkesvåpenet, avbildet som en forstavn, er Klåstadskipet, et arkeologisk funn av en knarr fra vikingtiden. Skipet ble funnet i 1893, men ikke gravd ut før i 1970. Den nye fylkeskommunen legger vekt på at dette var et handelsskip, lastet med brynestein for eksport til Europa. ”Dermed representerer skipet, i tillegg til vikingtidsarven, vannveiene og kystkulturen vår også vår felles århundrelange tradisjon med handel med Europa. Slik binder historien om Klåstadskipet våre to fylker sammen, samtidig som det viser vei for vår utadrettede fremtid”, heter det i designmanualen for Vestfold og Telemark fylkeskommune.⁹³ Samme sted begrunnes akantusmotivet med at det representerer rosemalingstradisjonen fra Telemark, men også ved at den forekommer på middelaldersteinkirkene i Vestfold. I profilmu-

nualen sies det at ”Akantusen har en rekke symbolske betydninger, blant annet en sterk sammensluttet enhet, kreativitet, sunnhet og evig liv. Hos oss får den også en tilleggsbetydning, der den viser til impulsene vi fikk fra Europa og som vi gjorde til vår egen kulturarv.” Det pekes også på at de to akantus-slyngene ikke er tegnet helt symmetrisk.

Nye Viken fylke består av de tidligere fylkene Akershus, Buskerud og Østfold, samt én kommune overført fra gamle Vestfold og to kommuner overført fra gamle Oppland fylke. Vikens nye merke skal representere en trippel fjellspeiling i vann. Også i Viken ble publikum invitert til å komme med forslag. Blant de over 600 forslagene som kom inn, ble ti finalister valgt ut. Det inkluderte Trude Bjørlykke Hansens forslag, som bortsett fra den krummede sparrelignende utformingen av det øverste hvite elementet, er likt merket som ble endelig vedtatt.⁹⁴ Hansens forslag, som kom i variantene hvitt på blått og hvitt på grønt, var fulgt av denne forklaringen på symbolikken: ”Buskerud, Akershus og Østfold har et stort mangfold, både når det gjelder kultur, geografi og natur. De 3 liggende formene viser en stilisert speiling i vann av fjellet, som er den store trekantede figuren. Fra vann til fjell viser spekteret jeg snakker om. Vannet, er det som binder alt sammen. Vassdrag, fjorden og fjelltjern.”⁹⁵

På fylkeskommunens profileringsnettsted er våpenet og symbolikken ført videre til slagordet ”Viken viser vei” på denne måten: ”Skjoldet er på blå bunn, fjell i hvitt og sølv som speiler seg i vann, spiss bue i topp, og tre reflekser i avtakende størrelse i skjoldbunnen. Fjellformasjonen med sine tre stiliserte speilinger i vannet representerer Vikens

bredde og mangfold i geografi og natur. Vannet er det som binder alt i fylket sammen, gjennom vassdrag, tjern og fjorden. Den spisse fjellformasjonen symboliserer også retning og en frontformasjon som står til visjonen Viken viser vei.⁹⁶

Innlandet fylke ble til ved sammenslåing av Hedmark og det meste av Oppland (to kommuner ble flyttet til nye Viken fylke). Innlandet har valgt et nytt ”våpen” som er resultat av en publikumskonkurranse, jurybedømmelse av de 162 forslagene som kom inn og videre bearbeiding av ved tre inviterte designbyrå som resulterte i 12 finalemotiver. Vinnermotivet var blant de fire utkastene levert av reklamebyrået Ferskvann.⁹⁷ Fylkestingspolitikerne valgte motivet som kalles ”kommunikasjon og knutepunkt”, dog med noe usikkerhet om hva merket egentlig forestiller.⁹⁸ Usikkerheten er forsøkt ryddet av veien i fylkeskommunens designmanual. Der beskrives fylkesvåpenet som ”På grønn bunn, tre linjer i sølv (hvitt) som peker opp og fram, forankret i Innlandets historie og framtid som knutepunkt.” Symbolikken er som følger: ”Vann, fjell, tretopper, røtter, blomst. Hustak, knutepunkt, infrastruktur, hjerte, inkluderende, vekst, bane vei, framtid.”⁹⁹

Det nye Vestland fylke består av gamle Hordaland og Sogn og Fjordane, begge med en geografi preget av dype fjorder, slik Sogn og Fjordanes fylkesvåpen også framstilte grafisk: ”På sølv grunn tre blå spissar mot venstre”. Det nye fylket har også valgt fjordmotiv for sitt nye fylkesvåpen, denne gang ”over en blå skjoldfot venstre skrådelt av blått og sølv, første felt skrådelt av sølv og blått med dettes første felt delt av sølv og blått.”¹⁰⁰ Dette skal vise et fjordlandskap med to fjell

som stuper ned i fjorden. Fylkeskommunen endte opp med motivet etter en komplisert prosess med åpen konkurranse (667 forslag), designkonkurranse for designbyrå, fagkomite – og avstemning der innbyggerne kunne stemme på 18 ulike forslag.¹⁰¹ Favoritt blant publikum inneholdt et kart over det nye fylket, men det ble vurdert som uegnet.¹⁰² Prosessen endte med valg av ”eit gjenkjenneleg motiv av fjordlandskap i blått og sølv.”¹⁰³

Hvem eier de gamle våpnene?

Idet Vestland fylkeskommune ble til, forsvant Hordaland med et fylkesvåpen basert på seglet til Olavsgildet på Onarheim. Dette seglet er kjent fra hyllingsbrevet til kong Håkon Magnusson fra 1344 og ble benyttet da Hordaland skaffet seg våpen allerede i 1949. Godkjennelsen kom ved kongelig resolusjon 1. desember 1961 der det ble bestemt at fylkesvåpenet ble ”På raud botn to krosslagde gulløkser med gullkrone over” og fylkesflagget ”På raud botn to krosslagde gule økser med gul krone over.”

Olavsgildet holdt til på øya Tysnes og nå som Hordaland fylke er historie, har Tysnes kommune gjort et framstøt for å overta motivet fra det middelalderske gildeseglet. Kommunen har siden 1971 benyttet en variant av motivet, på blå grunn to krysslagte økser i sølv med sølv sparre over. Sparren symboliserer da at Tysnes huset Olavsgildet. Våpenet ble vedtatt av kommunestyret i 1971 og er utformet av Magnus Hardeland.¹⁰⁴

Tysnes kommune foreslår å erstatte sparren med kongekronen, men beholde fargene blått og hvitt, slik at kommunevåpenet for Tysnes blir på blå bunn, to korslagte sølv-

Ill. 12: Flagg får liten oppmerksomhet ved utarbeidelsen av nye våpen. Resultatet varierer fra det eksemplarisk heraldiske til logoer, slagord og grafisk design på flaggduk.

Little attention is devoted to flags in the development of new civic symbols. Results vary from the perfectly heraldic to logos, slogans and modern graphic design placed on flags.

økser med sølvkrone over. Alternativet er å vedta det våpenet fra 1971 på nytt, nå som kommunene står fritt i valg av motiv. Utfallet av denne prosessen er så langt ikke klar, men illustrerer spørsmålet om kommuner og fylker kan overta våpen som er gått ut av bruk på grunn av sammenslåinger. Kommunelovens § 3-2 sier blant annet at kommunale og fylkeskommunale våpen og flagg ikke skal kunne forveksles med eksisterende kommunale eller fylkeskommunale våpen eller flagg.¹⁰⁵ Tysnes mener at siden motivet ikke lenger er i bruk, strider det heller ikke mot kommuneloven at Tysnes kommune vedtar det som sitt.

Flagg

Fitjar er et eksempel på en kommune som verken hadde våpen og flagg godkjent ved kongelig resolusjon, men som likevel benyttet begge deler. Kommunen har lenge ført et våpen tegnet av Magnus Hardeland, en gullhjelmskjold i blått. Det skal vise til gullhjelmen kong Håkon den gode bar i slaget på Fitjar i 961. Kommunen har benyttet motivet, i kombinasjon med kommunenavnet, på gul flaggduk, vel vitende om at det strengt tatt har vært ulovlig.¹⁰⁶ Fitjar var raskt ute med å benytte seg av muligheten til selv å bestemme våpen og flagg. Allerede i februar 2018 vedtok Fitjar våpenet på nytt og vedtok også kommuneflagg, dog med våpen og navn på hvit flaggduk. I vedtaket er våpenet beskrevet som ”på blå botn, vikinghjelmskjold i gull sett frå framsida, våpenskjold med kvit borde og gullkrone på topp”, mens flagget beskrives som ”på kvit duk, sentrert våpenskjold over kommunenamn i blått” (Ill. 12).¹⁰⁷

Også andre kommuner har flagget med våpenskjoldet på hvit duk, med eller uten kommunenavn. Det gjelder også kommuner som faktisk har godkjent flagg ved kongelig resolusjon. Dette føyer seg inn i en situasjon der flagg har spilt en sekundær rolle, det tross for at det var kommunal flaggbruk som var det juridiske grunnlaget for regulering av kommuneheraldikken i Norge. Det er våpenskjoldet som har vært viktig og i mest utstrakt bruk, selv om kongelig resolusjon har inneholdt beskrivelse av flagg så vel som våpen og selv om godkjennelse har vært fulgt av flaggtegninger (Ill. 3).

I forbindelse med region- og kommunereformen, er det fortsatt liten oppmerksomhet om flagg. Flagg nevnes som oftest ikke ved vedtak om nye motiv, og flagg er sjeldent nevnt i de mange profilhåndbøkene som er blitt til. Blant de nyskapte kommune- og fylkessymbolene finnes likevel noen flaggeksempler (Ill. 12). Voss kommune flagger med et heraldisk korrekt flagg med hvit, skråstilt fele på helrød flaggduk. Lyngdal kommune benytter grønt flagg med våpenskjoldet satt i midten. I profilhåndboken for Lillestrøm finnes et flagg med logovarianten av det nye merket, i hvitt på blå flaggduk. En mer heraldisk versjon er valgt av Vestfold og Telemark, med stavns og akantusranker i gult på rødt.

Det spørs likevel om ikke Viken fylke viser vei for hva som kan ventes å komme når det gjelder flaggbruk. I profilmanualen forekommer det nye fylkesmerket i negativ (hvit) versjon innsatt i flagg, med fylkeskommunens navn på forsiden og med slagordet ”Viken viser vei” på baksiden, da mot en bakgrunn av to blåfarger. Flaggvarianter med

logotype, slagord og flaggduk med detaljerte grafiske elementer kan vi vente mer av.

Oppsummering

Kommune- og regionreformen har ført til at mange våpen i den distinkte ”norske flate-stilen” har forsvunnet, dels til fordel for gamle byvåpen, dels til fordel for nye og moderne skjoldlogoer. Den tradisjonelle heraldikken skapt av Riksarkivets 85-årige håndhevelse av strenge regler har tapt terreng, men holder fortsatt stand. 86 % av kommunene som eksisterer per 2020 benytter våpen i etablert tradisjon, ned fra 91 % før reformen.

Moderne grafiske uttrykksformer gjør seg mer gjeldende enn før. Utviklingen er ikke unik for Norge, men går i retning av det vi lenge har sett i kommunemerkene på Island¹⁰⁸ og som vi også så ved den store region- og kommunereformen i Danmark i 2007.¹⁰⁹ I Danmark ble nye symboler funnet for nye kommuner, med klassisk heraldikk i forening med moderne grafisk design som resultat. Typisk ble det også utarbeidet visuelle profiler og designhåndbøker, der sistnevnte gjerne presenterte de nye våpnene symboltungt, noe vi nå også ser i Norge. I Danmark varierte resultatet for de mest moderne våpnene fra nær heraldiske (eksempelvis Assens), til mer moderne grafiske uttrykk i blått, hvitt og grønt (blant flere Gribskov, Hedensted, Lolland, Ringkøbing-Skjern) og med moderne uttrykk med spesielle farger (mørk grønnfarge for Favrskov, lilla for Syddjurs og det til tross for at Rigsarkivet godkjente motivet i sølv på svart).¹¹⁰

Utviklingen bort fra tradisjonell heraldikk

kan ventes å gjøre seg særlig merkbart når det gjelder flagg. Fra før har mange kommuner flagget med våpenskjoldet på hvit duk, til tross for at det ved godkjenning ble utarbeidet modelltegning også for kommuneflagget. Kommunnavn, motto og slagord og designelementer fra profilmanualen vil trolig finne veien til flaggduk, uten tanke for synlighet eller gjenkjennelighet.

Søket etter forenklede logoer vil trolig også fortsette, særlig der kommunene har eldre og detaljerte byvåpen. Slike moderne grafiske uttrykk innebærer ikke nødvendigvis at heraldiske våpen fortrenses. Tvert imot møtes moderne grafisk formgivning og den tradisjonsrike heraldikken i et enkelt formspråk som kan komme opp med merker som er lett gjenkjennelig, også på avstand og i lite format, og som passer tidens behov for kommunikasjon i digitale flater bra. Motivet i kommunevåpenet kan da ofte passe eller elementer hentes fra kompliserte byvåpen og segl.

De profesjonelle yrkesdesignerne har i stor grad kommet ut som vinnerne når kommuner og fylker har funnet fram til nye våpen og merker. Design-, kommunikasjons- og reklamebransjen er langt mer tallrik enn heraldikerne, med firmaer de fleste steder i landet. Bransjen er i stand til å levere det kommuner og fylker etterspør utover våpenskjoldet: visuelle identiteter, profil- og designprogrammer for hele den kommunale virksomheten. Bransjen kan levere profilhåndbøker med retningslinjer for kommunevåpenet i bruk og med nøyaktige tekniske spesifikasjoner av farger av utforming, inkludert farger spesifisert i CMYK, PMS, RGB og HEX. Profilhåndbøkene viser hvordan kommunevåpenet skal benyttes på tradisjo-

nelle bruksområder som brevark, visittkort, trykksaker, saksdokumenter og stempler, men også i annonser og på skilt, ved merking av kjøretøy og arbeidsklær, på profileringsartikler og til og med kumløkk, men også i digitale flater som nettsider, Twitter og Facebook, epost, elektroniske dokumenter og presentasjoner.

De formelle endringene som er gjort på kommuneheraldikkens område, har også endret Arkivverkets oppgaver og Riksarkivets rolle som håndhever av en streng heraldisk linje er borte. Kommuneloven pålegger kommuner og fylkeskommuner å rapportere vedtak om våpen og flagg til Arkivverket, som på sin side er pålagt å publisere disse, begge deler uten ugrunnet opphold. Arkivverket har opprettet en nettside i Digitalarkivet med oversikt over våpen og flagg. Svært mange av de nye våpnene som er omtalt og avbildet i denne artikkelen, er så langt ikke å finne i Arkivverkets oversikt.

Historikeren Yngve Flo pekte i en artikkel fra 2015 på at etableringen av nye kommuner innebærer en institusjonaliseringsprosess der valg av navn og symboler for det nye fellesskapet er ett steg. Han viste til at bevisstheten om identitet og betydningen av omdømme var stor og konkluderte med at de nye kommunene allerede fra starten trolig ville drive en aktiv identitetspolitikk.¹¹¹ Det viste seg å være riktig. De omfattende prosessene for å finne nye våpen, som ikke minst har lagt opp til å engasjere og involvere innbyggerne i de nye kommunene, har sikret lokal forankring og legitimitet omkring valget av nye og samlende symboler. For mange kommuner har dette vært viktigere enn at strenge heraldiske normer er oppfylt.

Noter

- 1 Fylkesmerker, forslag fra Norges Bondelags fylkesmerkenevnd, 1930.
- 2 "Historisk utvikling", Regjeringen.no, <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/kommunereform/utviklingen-av-den-norske-kommunestruktur/id751352/>. Besøkt 12. juli 2020.
- 3 Jf. Regjeringen.no, <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/regionreform/regionreform/id2477186/>. Besøkt 12. juli 2020.
- 4 For en oversikt over prosessen, se Regjeringen.no, <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/regionreform/regionreform/nye-fylker/id2548426/>. Besøkt 12. juli 2020.
- 5 Oversikt med vedtaksdatoer og forskrifter finnes på Regjeringen.no, <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/kommunereform/nye-kommuner/id2470015/>. Besøkt 12. juli 2020.
- 6 Formuleringen er den opprinnelige fra 1933. Loven er senere endret flere ganger, blant annet for å anerkjenne det samiske flagget, samt for å liberalisere kommunenes mulighet til å benytte andre flagg enn godkjente kommuneflagg.
- 7 "Kommunevåpen for Saltdal", Nordlandsposten, 30. desember 1975, s. 5.
- 8 Sigrun Hofstad: "Flere hundre kommunevåpen forsvinner", NRK, 23. februar 2015, <https://www.nrk.no/trondelag/flere-hundre-kommunevåpen-forsvinner-1.12224608>. Besøkt 17. juli 2020.
- 9 Lyder Marstrander: "Endringer i norsk lovgivning om kommunevåpen og kommuneflagg", Heraldisk Tidsskrift, bind 12, nr. 117, 2018, s. 405–411.
- 10 Jan Eide: "Kommuneheraldikken på ville veier", Morgenbladet, 22.–28. februar 2019, s. 28.
- 11 Marit Sunnanå Aalrust: "Våpenkappløpet", A-magasinet, 20. desember 2019, s. 44–49.
- 12 Cappelen og Johannesen: Norske kommunevåpen, Kommunalforlaget, Oslo, 1987. I suppleringsheftet fra året etter, er nye våpen derimot presentert alfabetisk.
- 13 Katrine Strøm: "Valgte årringene", Dram-

- mens Tidende, 8. mars 2019, s. 12. Pål Karstensen: "Drammens kommunevåpen blir videreført", Dagsavisen, 22. november 2019, s. 12–13.
- 14 Eivind Kvam: "Foreslår justering av kommunevåpenet. Ser du forskjellen?", Namdalsvisa, 22. februar 2019, s. 24.
- 15 Stein Halvor Jupskås: "Stor ståhei om nytt kommunevåpen i Stavanger", Stavanger Aftenblad, 28. januar 2020, s. 3.
- 16 Visuell profil for Stavanger kommune. <https://www.stavanger.kommune.no/visuell-profil/visuell-profil/#5768>. Besøkt 12. juli 2020.
- 17 RA, Danske Kanselli 1572-1799, F/Fc/Fcc/Fcca/L0135: Norske innlegg 1572-1799, 1742, s. 444). <https://urn.digitalarkivet.no/URN:NBN:no-a1450-da20110517053967.jpg>. Takkt til Tor Weidling, Riksarkivet for transkripsjon og kommentarer.
- 18 Anders Kvernberg: "Moldes byvåpen – Fra lakkegl til dataskjerm, Romsdalsmuseet Årbok 2012, s. 160–181.
- 19 Jan Henrik Munksgaard: "Kristiansands bysegl, byvåpen og byflagg", Vår barndoms have, Årbok 2005 Vest Agder Fylkesmuseum, s. 5–62.
- 20 Profilmanual, Kristiansand kommune, <https://www.profilmanualen.no/kristiansand-kommune/logo/hvilken-logo-skal-brukes>. Besøkt 14. juli 2020.
- 21 Henrik Ihme: "Lager egen logo for ny storkommune", Fædrelandsvennen, 16. april 2019, s. 3.
- 22 "Oslo kommune får ny logo", E24, 28. mars 2019, <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/0np3qA/oslo-kommune-faar-ny-logo>. Besøkt 14. juli 2020.
- 23 "Ny visuell identitet i Oslo kommune", Oslo kommune, <https://www.oslo.kommune.no/prosjekter/ny-visuell-identitet/>. Besøkt 14. juli 2020.
- 24 Tore Svarverud: "Det ble Midt-Telemark", Varden, 23. august 2017, s. 2.
- 25 Eli Lund og Eivind Dahle Sjøstad: "Føreslo nytt kommunevåpen", Hardanger Folkeblad, 11. november 2019, s. 4.
- 26 Joakim Rødven: "Forslag til kommunevåpen og alle innsende forslag", Volda kommune, 7. november 2017, <https://nyevolda.no/aktuelt/forslag-til-kommunevåpen-og-alle-innsende-forslag/>. Besøkt 12. juli 2020.
- 27 "Nytt kommunevåpen enstemmig vedtatt i Fellesnemnda", Indre Østfold kommune 2020, <https://iok.custompublish.com/nytt-kommunevåpen-enstemmig-vedtatt-i-fellesnemnda.6187911-393902.html>. Besøkt 12. juli 2020.
- 28 Vårin Alme: "Tormod heter mannen bak det nye kommunevåpenet", Østlands-Posten, 10. april 2017, <https://www.op.no/kommune-sammenslaing/kommunevåpen/larvik/tormod-heter-mannen-bak-det-nye-kommunevåpenet/s/5-36-358530>. Besøkt 14. juli 2020.
- 29 Profilmanual 2018, Larvik kommune, s. 5.
- 30 Eirik Løkkemoen Bjerkelund: "Her er begrunnelsene for forslagene til nytt kommunevåpen", Østlandets Blad, 8. november 2018, s. 21.
- 31 Natalie Kristiansen: "Havreaksen fikk heder og ære", Østlandets Blad, 12. april 2019, s. 12–13.
- 32 Sigbjørn Vedeld: "– Salamander vil være perfekt", Oppegård Avis, 6. desember 2018. Besøkt 14. juli 2020.
- 33 Profilhåndbok Nordre Follo kommune, 2020, s. 54. "Ny visuell identitet for ny storkommune", The Pitch, <https://thepitch.no/prosjekt/ny-visuell-identitet-for-ny-storkommune/>. Besøkt 15. juli 2020.
- 34 Catharina Morken: "Opphavsmannen ble hedret", Sør-Trøndelag, 31. oktober 2019, s. 18. Ingrid S. Hultgreen: "Hva synes du om kommunevåpenet?", Sør-Trøndelag, 8. februar 2019, <https://www.avisast.no/nyheter/2019/02/08/Hva-synes-du-om-kommunevåpenet-18434590.ece>. Besøkt 12. juli 2020. Grafisk profil Orkland kommune, Orkland kommune, <https://www.orkland.kommune.no/grafisk-profil-orkland-kommune.6254443-509468.html#p62544433>. Besøkt 12. juli 2020.
- 35 Marit Sunnanå Aalrust: "Våpenkappløpet", A-magasinet, 20. desember 2019, s. 44-49.
- 36 Camilla Kvamme: "Kvifor skal vi bruk ein gamal robåt som står bortgløymd i eit naust i kommunevåpenet vårt", Os & Fusaposten, 14. desember 2018, s. 4.

- 37 Camilla Kvamme: "Avslørte kven som står bak det nye kommunevåpenet", *Os & Fusaposten*, 22. februar 2019, s. 7. Trygve Eriksen, gullsmed og lærer ved Bergens kunsthåndverkskole, var den som tegnet våpenet for gamle Os kommune, og den som vanligvis oppgis som opphavsmann til det tidligere kommunevåpenet, jf. også Jostein Halland: "Lærer Eriksen hjalp gullsmed Johan Eide med kommunevåpenet", *Os & Fusaposten* 26. april 2019, s. 40.
- 38 Tom Arild Støle: "Underskriftskampanje for Lyngdalskua", *Lister*, 21. november 2018, s. 4, Tom Arild Støle: "500 underskrifter for kua", *Lister*, 1. desember 2018, s. 5., Torrey Enoksen: "Lyngdalskua vraket", *Lister*, 15. desember 2018, s. 3.
- 39 "Nytt kommunevåpen? Bruk fagfolk", *Grafill*, 8. februar 2018, <https://www.grafill.no/nyheter/nye-kommunevapen-bruk-fagfolk>. Besøkt 12. juli 2020.
- 40 "Ho teikna Alver-våpenet", *Nordhordland*, 13. oktober 2018, s. 32.
- 41 Ketil Tjore: "Dette er Alver sitt kommunevåpen", *Strilen*, 1. oktober 2018, <https://www.strilen.no/nyheter/i/jPE5LL/dette-er-alver-sitt-kommunevaapen>. Besøkt 13. juli 2020. Irene Bratteng Fossheim: "Evy teikna Alver kommune sitt nye kommunevåpen", *Nordhordland*, 3. oktober 2018, <https://www.nordhordland.no/nyheter/alver/nordhordland/evy-teikna-alver-kommune-sitt-nye-kommunevapen/s/5-33-214786>. Besøkt 13. juli 2020.
- 42 Edel Bakkemoen og Siri Øverland Eriksen: "Nye kommunevåpenregler bryter med tradisjoner", *Aftenposten*, 1. oktober 2018, s. 32–33.
- 43 Designmanual, *Asker kommunes visuelle identitet*, 2019, s. 5.
- 44 Bente Elmung: "Lik en logo fra 1982", *Røyken og Hurums Avis*, 16. april 2019, s. 40.
- 45 Færder kommune profilhåndbok, s. 4.
- 46 Nina Therese Blix: "Færderelev tegnet Færders nye kommunevåpen", *Øyene*, 14. oktober 2016.
- 47 Einar Orten Trovåg: "Trassar Språkrådet for å få fleire Google-treff – sjå alle dei nye kommunenamna", *NRK*, 30. september 2018, https://www.nrk.no/mr/trassa-sprakradet-fordi-dei-ville-ha-fleire-google-sok_-sjaa-alle-dei-nye-kommunenamna-1.14225379. Besøkt 13. juli 2020.
- 48 "Kommunevåpen", *Fjord kommune*, <https://www.fjord.kommune.no/politikk-administrasjon/kommunevapen/>. Besøkt 13. juli 2020.
- 49 "Leiknes 2 / Bergkunst", *Kulturminnesøk, Riksantikvaren*, <https://www.kulturminnesok.no/minne/?queryString=https://data.kulturminne.no/askeladden/lokalitet/60099>. Besøkt 12. juli 2020.
- 50 "Kommunevåpen", *Hamarøy kommune*, <https://www.hamaroy.kommune.no/kommunevaapen.519707.no.html>. Besøkt 12. juli 2020.
- 51 "Våpenkappløpet", *A-magasinet*, 20. desember 2019, s. 44–49.
- 52 Marit Sunnanå Aalrust: "Våpenkappløpet", *A-magasinet*, 20. desember 2019, s. 44–49.
- 53 "Nye Hamarøy kommunevåpen", *nyehamaroy.no*, 11. desember 2018, <https://www.nyehamaroy.no/?id=6173509&cat=480054>. Besøkt 12. juli 2020.
- 54 Clara Nevéus og Bror Jacques de Wærn: *Ny svensk vapenbok*, Stockholm: Streiffert, 1992, s. 92 – 93 og 142–143.
- 55 Martin Reißmann: *Die Wappen der Kreise, Ämter, Städte und Gemeinden in Schleswig-Holstein*, (Veröffentlichungen des Schleswig-Holsteinischen Landesarchivs, 49), Husum: Husum Druck- & Verlagsgesellschaft, 1997, s. 117.
- 56 "Slik blir kommunevåpenet til nykommunen", *Tidens Krav*, 7. mai 2019, s. 4.
- 57 "3 finalister er valgt ut i konkurransen om nytt kommunevåpen for Hustadvika kommune", *Hustadvika kommune*, <https://hustadvika.kommune.no/hustadvika2020/aktuelt/3-finalister-er-valgt-ut-i-konkurransen-om-nytt-kommunevapen-for-hustadvika-kommune.13305.aspx>. Besøkt 12. juli 2020. "Finalist til nytt kommunevåpen for Hustadvika kommune", *Hustadvika kommune*, <https://hustadvika.kommune.no/hustadvika2020/aktuelt/finalist-til-nytt-kommunevapen-for-hustadvika-kommune.7152.aspx>. Besøkt 12. juli 2020.

- 58 "En stor takk til designerne av det nye kommunevåpenet og til arkitektene bak sangen "I kjem frå Hustadvika"", Hustadvika kommune, <https://hustadvika.kommune.no/hustadvika2020/aktuelt/en-stor-takk-til-designerne-av-det-nye-kommunevåpenet-og-til-arkitektene-bak-sangen-i-kjem-fra-hustadvika.15462.aspx>. Besøkt 12. juli 2020.
- 59 Magnus Franer-Ellingsen: "Nå kan barna tegne kommunevåpen på bibliotekene", Jarlsberg, 19. januar 2019, s. 15. Pål Nordby: "130 kommunevåpenforslag til nå", Jarlsberg, 2. februar 2019, s. 20.
- 60 "Holmestrand kommune", Digitalarkivet, Arkivverket, <https://foto.digitalarkivet.no/fotoweb/archives/5003-Kommunev%C3%A5pen/>. Besøkt 12. juli 2020.
- 61 Jarl Rehn-Erichsen: "Eikebladet er vinnerforslaget", Sande Avis, 14. mars 2019, s. 10–11.
- 62 "Kommunevåpen", Kinn kommune, <https://kinn.kommune.no/tenester/politikk-og-organisasjon/organisasjon-2/kommunikasjon/kommunevåpen/>. Besøkt 12. juli 2020. Se også Eva Westvik: "Her er dei nye forslaga til kommunevåpen i Kinn", Fjordenes Tidende, 7. juni 2019, <https://www.fjt.no/nyheter/2019/06/07/Her-er-dei-nye-forslaga-til-kommunev%C3%A5pen-i-Kinn-19217099.ece>. Besøkt 12. juli 2020.
- 63 "Lillestrøm kommune", Digitalarkivet, Arkivverket, <https://foto.digitalarkivet.no/fotoweb/archives/5003-Kommunev%C3%A5pen/>. Besøkt 13. juli 2020.
- 64 Se leserinnlegg av Tobias S. Isaksen: "Stokkebåten bør skrotes", Romerikes Blad, 20. november 2019, s. 17. Isaksen presenterer i leserinnlegget seks egne forslag til nytt kommunevåpen.
- 65 Takktil Kaare Seeberg Sidselrud for påpekingen av våpenet for Cinque Ports. Cinque Ports oppsto som et forbund av fem, senere sju, havnebyer ved Den engelske kanal som nøy skattefrihet mot bidrag til sjøforsvaret. Det hadde sin storhetstid på 1100- og 1200-tallet og fikk sist sine tjenester påkalt i 1596. Se Stephen Friar og John Ferguson: *Basic Heraldry*, New York/London: W. W. Norton, 1993, s. 44–45.
- 66 Stine Christensen: "Går hardt ut mot det nye kommunevåpenet", Indre Akershus Blad, 25. november 2019, s. 14.
- 67 "Stokkebåten er vårt kommunevåpen", Lillestrøm kommune, 19. desember 2019, <https://www.lillestrom.kommune.no/aktuelt/nyhetsarkiv/2019/stokkebaten-er-lillestroms-kommunevåpen/>. Besøkt 13. juli 2020.
- 68 "Nytt kommunevåpen for Narvik kommune enstemmig vedtatt", Narvik kommune, 12. september 2019, <https://www.narvik.kommune.no/kunngjoringer-og-horinger/nytt-kommunevåpen-for-narvik-kommune-enstemmig-vedtatt.342948.aspx>. Besøkt 12. juli 2020.
- 69 "Dette er forslaget til nytt kommunevåpen for nye Narvik", Narvik kommune 7. mai 2019, <https://www.narvik.kommune.no/aktuelt/dette-er-forslaget-til-nytt-kommunevåpen-for-nye-narvik.342571.aspx>. Besøkt 12. juli 2020.
- 70 Jan Eide: "Jeg synes det er virkelig synd om et så flott heraldisk våpen skulle skytes ned av utenomheraldiske morsomheter", Fremover, 14. mai 2019, <https://www.fremover.no/debatt/kommunevåpen/ytring/jeg-synes-det-er-virkelig-synd-om-et-sa-flott-heraldisk-våpen-skulle-skytes-ned-av-utenomheraldiske-morsomheter/o/5-17-559172>. Besøkt 12. juli 2020.
- 71 Marius Saasen Strand: "Nasjonal fjellet Stetind", NRK, 12. januar 2019, <https://www.nrk.no/kultur/nasjonal-fjellet-stetind-1.6429602>. Besøkt 12. juli 2020.
- 72 Halvor E. Storvik: "Dei vann konkurransen om å designa våpenet til nye Sogndal kommune", Porten.no, 2. oktober 2018.
- 73 "Nytt kommunevåpen for nye Sogndal kommune", Nye Sogndal kommune, 28. februar 2019, <http://www.nye.sogndal.kommune.no/nytt-kommunevåpen-for-nye-sogndal-kommune.6198263-419866.html>. Besøkt 12. juli 2020.
- 74 "Her er kommunevåpenet", Namdalsavisa, 16. oktober 2019, s. 6.
- 75 "Dette er de to forslagene til kommunevåpen som politikerne i Nærøy og Vikna får forelagt", Ytringen Avis, 5. september 2019.
- 76 Tolkningsmangfoldet er å finne i Profilveileder, Nærøysund kommune, 2020, s. 5.

- 77 Godkjenning av våpen og flagg for Sandefjord kommune, Vestfold, 9. september 2016, Lovdata, https://lovdata.no/dokument/LF/for_skrift/2016-09-09-1041. Besøkt 12. juli 2020.
- 78 "Her er vårt nye kommunevåpen", Sandefjord kommune, <https://www.sandefjord.kommune.no/arkiv/nyhetsarkiv1/siste-nytt/her-er-vart-nye-kommunevapen/>. Besøkt 12. juli 2020.
- 79 Marit Sunnanå Aalrust: "Våpenkappløpet", A-magasinet, 20. desember 2019, s. 44–49.
- 80 "Hva blir det nye kommunevåpenet? Se forslagene", Senja kommune, 16. februar 2018, <http://senja2020.no/?p=760>. Besøkt 12. juli 2020.
- 81 Carina Hansen: "Hvilket blir Senja sitt nye kommunevåpen?", Folkebladet, 20. februar 2018, <https://www.folkebladet.no/nyheter/2018/02/20/Hvilket-bli-Senja-sitt-nye-kommunev%C3%A5pen-16133252.ece>. Besøkt 12. juli 2020. "Senja kommunevåpen er klart", NRK, 13. mars 2018, <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/senja-kommunevapen-er-klart-1.13960049>. Besøkt 12. juli 2020.
- 82 "Lokal bedrift skal lage nytt kommunevåpen", Fjordenes Tidende, 5. februar 2019, s. 5.
- 83 "Sunnfjords nye kommunevåpen", Firdaposten, 19. oktober 2018, s. 10. "Sunnfjord har bestemt seg for kommunevåpen", Firda, 19. oktober 2018, s. 7.
- 84 "Sunnfjord har bestemt seg for kommunevåpen", Firda, 19. oktober 2018, s. 7.
- 85 Sitatene er hentet fra Profilmanual, Sunnfjord kommune, 2018, s. 6.
- 86 Eva Myklebust: "Dette kan bli nytt kommunevåpen", Fædrelandsvennen, 4. november 2019, s. 6. Petter Emil Wikøren: "Satte kronen på verket", Lindesnes, 23. november 2019, s. 8.
- 87 "Lindesnes kommune", Digitalarkivet, Arkivverket, <https://foto.digitalarkivet.no/fotoweb/archives/5003-Kommunev%C3%A5pen/>. Besøkt 12. juli 2020.
- 88 Grafisk profil håndbok, Trøndelag fylkeskommune.
- 89 Veileder for visuell profil, Agder fylkeskommune, januar 2020, s. 5.
- 90 Profilhåndbok, Troms og Finnmark fylkeskommune, s. 1.
- 91 Lars Løkkebø: "Nå er det vedtatt - dette er fylkesvåpenet", Telemarksavisa, 6. desember 2018. Besøkt 13. juli 2020.
- 92 "Har valgt nytt fylkesvåpen for Vestfold og Telemark", Vestfold fylkeskommune, 28. november 2018, <https://nyweb.vfk.no/aktuelt/har-valgt-nytt-fylkesvapen-for-vestfold-og-telemark/>. Besøkt 13. juli 2020.
- 93 Vestfold og Telemark fylkeskommunes visuelle profil, <https://designmanual.vtfk.no/om-designmanualen/>. Besøkt 13. juli 2020.
- 94 "Juryen har valgt ti favoritter til nytt fylkesvåpen", Viken 2020, 19. desember 2020, <https://www.viken2020.no/nyheter/juryen-har-valgt-ti-favoritter-til-nytt-fylkesvapen.105416.aspx>. Besøkt 14. juli 2020.
- 95 Samlet oversikt over alle publikumsforslag på fylkesvåpen til Viken fylkeskommune, Viken 2020, https://www.viken2020.no/_f/p28/i8a43ea7e-c453-4b28-90d6-c56d74e41843/forslag-fylkesvapen-viken-fylkeskommune.pdf. Besøkt 14. juli 2020.
- 96 Profilering, Viken fylkeskommune, <https://brandpad.io/viken-profilering/>. Besøkt 14. juli 2020.
- 97 "Fylkesvåpen for Innlandet", Innlandet fylkeskommune, 6. september 2018, <https://innlandetfylke.no/politikk/aktuelt/nyheter-politikk/nyheter-fra-sammenslaingen/fylkesvapen-for-innlandet.22647.aspx>. Besøkt 14. juli 2020.
- 98 "Innlandet har fått sitt fylkesvåpen", Innlandet fylkeskommune, 24. oktober 2018, <https://innlandetfylke.no/politikk/aktuelt/nyheter-politikk/nyheter-fra-sammenslaingen/innlandet-har-fatt-sitt-fylkesvapen.22683.aspx>. Besøkt 14. juli 2020.
- 99 Designmanual, Innlandet fylkeskommune, s. 10.
- 100 "Vestland fylke", Digitalarkivet, Arkivverket, <https://foto.digitalarkivet.no/fotoweb/archives/5003-Kommunev%C3%A5pen/>. Besøkt 14. juli 2020.
- 101 "Stem på din favoritt!", www.vlffk.no, <http://vlffk.custompublish.com/stem-paa-din-favoritt.470802.no.html>. Besøkt 14. juli 2020.
- 102 Birgitte Vågenes Bakken og Ida Yasin Ander-

- sen: ”Dette ville folket ha – det får dei ikkje”, NRK, 4. desember 2018, https://www.nrk.no/vestland/dette-ville-folket-ha_-det-far-dei-ikkje-1.14319344. Besøkt 14. juli 2020.
- 103 Fylkesvåpenet, Vestland fylkeskommune, <https://www.vestlandfylke.no/om-oss/fylkeskommunen/fylkesvåpenet/>. Besøkt 14. juli 2020.
- 104 Cappelen og Johannesen: Norske kommunevåpen, Kommunalforlaget, Oslo, 1987, s. 154.
- 105 I tillegg heller ikke ”andre kjennetegn som er omfattet av straffeloven § 165 bokstav b eller § 166, et statsflagg eller noe som kan oppfattes som slike kjennetegn eller flagg.” Lov om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven), Lovdata, https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2018-06-22-83/KAPITTEL_1-3#KAPITTEL_1-3. Besøkt 15. juli 2020.
- 106 ”Får ikke flagge gullhjelm”, Haugesunds Avis, 20. mai 2009, <https://www.h-avis.no/nyheter/far-ikke-flagge-gullhjelm/s/2-2.921-1.1765269>. Besøkt 14. juli 2020.
- 107 Møteprotokoll, Fitjar kommunestyre, 28. februar 2018.
- 108 Islandske kommunemerker registrert av Hugverkastofuna, som registrerer varemerker og design på Island, finnes på nettsiden ”Byggdarmarki”, <https://www.hugverk.is/frumkvodlar/hugverkarettindi/vorumerki/byggdarmarki>. Besøkt 14. juli 2020.
- 109 For Danmarks del, se Jan Oskar Engene: ”Danmark: Kommunalreform, våpen og flagg”, Nordisk Flaggkontakt, nr. 44, 2007, s. 5–27.
- 110 Takk til fhv. heraldisk konsulent, seniorforsker Nils G. Bartholdy for påpekningen av at Syddjurs Kommune bruker andre tinkturer enn det som ble offisielt godkjent av Rigsarkivet: ”I sort en ved to krumninger mod dekster og én krumning mod sinister dannet pælvis stillet svævende sølv bølge ledsaget af en sølv besant i hver krumning og af en sølv besant midt på dekster side.”
- 111 Yngve Flo: ”Identitet og historie i kommunereformas tid”, Heimen, bind 52, nr. 4, 2015, s. 327–339.

Erratum Heraldisk Tidsskrift nr 121

Ved en inkurie har overskriften i Knut Johannessens artikkel på side 84 blitt *Seire og nederlag Harald Trøttestad og norsk militær heraldikk*. Det korrekte skal selvsagt være Hallvard Trøttestad og ikke Harald. Redaksjonen beklager det inntrufne.

Økonomisk bidrag til Heraldisk Tidsskrift nr 121 Militærheraldikk.

Efter at nummeret var gått i trykk innkom beskjed om at også Det kgl. norske forsvarsdepartement har besluttet å støtte utgivelsen av foredragene fra den 10. Nordiske heraldiske konferanse i Oslo 2019. Øvrige bidragsgivere er Forvarets Personellservice (Norge) og Alnefelts legat. Redaksjonen takker for den kjærkomne støtten.

Ängelholms kommunvapen – ett exempel på god heraldik

Av Martin Sunnqvist

TITLE: The municipal coat of arms of Ängelholm – an example of good heraldry.

ABSTRACT: Municipal seals and coats of arms originated in the 12th century, and the idea was adopted in the Nordic countries in the 13th century. In the region around Ängelholm, seals of the districts are known from the 16th century onwards, and the seal and coat of arms for the municipality of Ängelholm from the late 17th century. In this article, the heraldry in Ängelholm and the area around the town is presented. This is in the context of a new version of the coat of arms made by the municipality in order to adapt it to the needs of digital use. Societas Heraldica Scandinavica considered that the work done by the municipal authorities in Ängelholm can be used as a model for other Nordic municipalities and awarded Ängelholm with the prize Nordic municipal arms of the year 2020.

KEYWORDS/NYCKELORD: Ängelholm, stadsvapen/ Ängelholm, municipal coats of arms.

AUTHOR INFORMATION/FORFATTERINFORMATION: Martin Sunnqvist, LL.D., AIH, Associate Professor, Sweden / Martin Sunnqvist, AIH, jur.dr, docent, universitetslektor – sunnqvist@yahoo.com

Årets nordiska kommunvapen

Styrelsen för Societas Heraldica Scandinavica beslutade år 2019 att börja utse *Årets nordiska kommunvapen*. På detta sätt kan vi lyfta fram en kommun som använder sitt vapen på ett bra sätt, alternativt ett kommunvapen som är heraldiskt bra men som inte används av kommunen.¹

Det första kommunvapen som tilldelades utmärkelsen blev Ängelholms kommuns va-

pen.² I diplommet redogörs för bakgrunden enligt följande. Under senare år har kommunsammanslagningar gjort att en del nya kommuner bildats i de nordiska länderna, och det leder till behov av nya vapen. Men kommuner gör också nya versioner av befintliga vapen – bland annat för att vapnen ska fungera så bra som möjligt i digitala sammanhang. Societas Heraldica Scandinavica anser att det är viktigt att lyfta fram goda exempel som kan tjäna som förebilder för de

många kommuner som överväger att ändra utformningen av kommunvapnen.

Heraldiken har en stor fördel i att ett vapen är bestämt till sitt innehåll, men inte till sin form. Det innebär att ett vapen kan utformas på olika sätt och anpassas till olika användningsområden och stilideal men ändå vara samma vapen.

Ängelholms vapen är: *I blått fält två korslagda laxar av silver under en krona av guld och däröver en kerub av silver.* Vapnet har sitt ursprung i stadens äldsta sigill från år 1693. Det fastställdes sedermera av Kungl. Maj:t år 1934 och registrerades år 1975.

Under år 2019 har Ängelholms kommun låtit göra en ny version av vapnet. I en intervju i Helsingborgs dagblad den 3 juni 2019 sade kommunstyrelsens ordförande Robin Holmberg: ”Flera kommuner frångår sina stadsvapen och använder sig istället av logotyper. Ängelholms vapen går tillbaka till 1693 och vi vill använda oss av de positiva budskap som det ger.”

Själva motiveringen till valet av Ängelholms vapen som *Årets nordiska kommunvapen 2020* var: ”Enligt Societas Heraldica Scandinavica visar Ängelholms kommun på ett utmärkt sätt hur ett vapen kan ges en enkel och tydlig utformning som fungerar bra även i digital kommunikation. Därför har Societas Heraldica Scandinavica utsett Ängelholms kommunvapen till Årets nordiska kommunvapen 2020.”³

Utmärkelsen i form av ett diplom utdelades till kommunstyrelsens ordförande Robin Holmberg på den internationella heraldikdagen, den 10 juni 2020. I samband med det höll undertecknad en föreläsning, som återges i bearbetad form i denna artikel. Föreläs-

ningen spelades in och finns tillgänglig på internet.⁴

Sigill och vapen för städer

Parallellt med att heraldiken uppkom⁵ började även städer i Europa att använda sigill. Sigillen användes för att bekräfta dokumentets äkthet, och när en stad använde ett sigill betydde det att den var en egen juridisk person och hade viss självständighet. Det äldsta kända stadssigillet är det för staden Köln. Någon gång mellan åren 1114 och 1119 gav ärkebiskopen Friedrich I. borgarna i Köln rätten att använda ett sigill.⁶ I Norden, särskilt i Danmark och vad som nu är södra Sverige, började städer anta sigill, ofta med heraldiska motiv, under 1200-talet. Det är ofta svårt att veta när ett sigill först användes, och om motivet från början var heraldiskt eller om det senare kommit att ligga till grund för ett heraldiskt vapen.

I Danmark finns det ett antal stadsvapen som är kända sedan 1200-talet, t.ex. för Köpenhamn, Næstved, Roskilde och Ribe. Även om sigill med dessa vapen finns belagda vid olika tidpunkter under 1200-talets andra hälft, torde symbolerna ha antagits vid 1200-talets mitt.⁷ Beträffande Köpenhamn finns belägg för att ett sigill med en kyrkobyggnad bakom en ringmur användes år 1275.⁸

Det äldsta nordiska stadsvapen vars tillkomsttid kan fastslås mera exakt är Kalmars vapen. Det förekommer i ett sigill för invånarna i Kalmar placerat på en handling som någon gång mellan 1247 och 1269 skickades till rådet i Lübeck.⁹ Det har den karakteristiska borgen eller stadsmuren, som

Ill. 1. Karta över hertigdömet Skåne, sent 1600-tal (beskuren).

Map of the duchy of Skåne, late 17th century (detail).

Källa/source: Lantmäteriet, Historiska kartor, Lantmäteristyrelsens arkiv, Landskapskarta Skåne.

var en symbol för en stad, oavsett om staden i verkligheten hade någon sådan mur eller ej. Det finns flera exempel från Skåne på denna typ av vapen: Lund (1354), Helsingborg (1300-talets början) och Trelleborg (något senare, 1471). Murkronan som rangkrona för städer har samma bakgrund.

Vid en utblick över övriga Norden syns några norska stadssigill från 1200-talet i Tønsberg, Trondheim och Bergen samt Oslo omkring år 1300; borgar finns med i Tønsbergs, Trondheims och Bergens sigill.¹⁰ För Finlands del kan nämnas att Åbos sigill med heraldiskt motiv är känt sedan år 1309.¹¹ Inte bara städer skaffade sigill, utan områden

på landsbygden som t.ex. härad. Dessa hör dock mestadels till en något senare tidsepok, 1400-talets mitt och framåt.¹²

Ängelholmstraktens heraldik

På en karta från sent 1600-tal syns att Ängelholm låg i Bjäre härad vid gränsen till Södra Åsbo härad, med Norra Åsbo härad beläget österut. (Ill. 1.) I danska Rigsarkivets samlingar av kungahyllningar finns sigill för dessa härad.¹³

- Bjäre härad hade år 1524,¹⁴ och ännu år 1648, en kvinna hållande en bok och en

Ill. 2 a–c. Bjäre härads sigill använt år 1648, Södra Åsbo härads sigill använt år 1655 och Norra Åsbo härads sigill använt år 1648.

Seals of the districts of Bjäre, Södra Åsbo and Norra Åsbo, used 1648, 1655 and 1648 respectively.

Källa/source: Rigsarkivet, 204 Statsforfatning B 2 Hyldinger 1648 resp. 1655. Foto/photo: Martin Sunnqvist.

palmkvist (ill. 2 a).¹⁵ Kvinnan har tolkats som S:ta Tora, ett helgon med stark anknytning till Torekov.¹⁶

- Södra Åsbo hade år 1524¹⁷ och ännu år 1655 en på mark gående åsna – men år 1655 hade man uppenbarligen glömt vad det var för symbol, för man placerade sigillet som på bilden (ill. 2 b) – med marken lodrätt.¹⁸
- Norra Åsbo hade år 1524 ett halvt djur av obestämd art,¹⁹ men 1584 och ännu 1648 en vänstervänd halv åsna (ill. 2 c).²⁰

Medan Bjäre härad alltid sedan år 1524 har behållit S:ta Tora, har vapnen för Södra och Norra Åsbo förändrats. Namnet Åsbo har med Söderåsen att göra,²¹ men när man valde vapen gjordes en del ganska fria tolkningar. Ett annat skänkt härad, Harjager, har t.ex. en jagad hare, även om det inte egentligen har något med häradsnamnet att göra.²² Åsnorna passade visserligen med häradsnamnet, men under 1600-talets andra hälft tog häradshövdingen Bartolomeus Ment fram nya sigill, ett med en åsnas framdel för Norra Åsbo och åsnans bakdel för Södra Åsbo. Detta väckte senare en hel del missnöje i häraderna, och bönderna besvärade sig hos konungen år 1731 och ville ha bättre bilder i sigillen. År 1733 fick båda häraderna ”et emot hwartannat afdelat högt Berg med någon Skog bewäxit”.²³ I Helsingborgs tingsrätt finns en sigillstamp med tre sidor bevarad, införskaffad av häradshövdingen Magnus Flinck år 1803 (ill. 3).

Det här ledde, märkligt nog, till två parallella sigilltraditioner för de båda Ås-

Ill. 3. Sigillstamp anskaffad av häradshövdingen Magnus Flinck år 1802 med vapnen för Bjäre, Södra Åsbo och Norra Åsbo härad. Finns i Helsingborgs tingsrätt.

Seals for the districts Bjäre, Södra Åsbo and Norra Åsbo obtained by district judge Magnus Flinck 1802. Is kept in Helsingborg district court.

Foto/photo: David Carlsson, Helsingborgs stad.

bo-häraderna. På 1950-talet fastställdes vapen för häraderna, med utgångspunkt i 1733 års beslut men med vissa variationer. Södra Åsbo fick i fält av guld en störtad grön inböjd spets, på vardera sidan åtföljd av en grön bokkvist. Norra Åsbo fick i stort sett samma vapen, men med motsatta tinkturer och med kvistarna ersatta av fält beströdda med boklöv. Bjäre höll fast vid S:ta Tora, nu av guld i rött fält med blå krona, bok och palmkvist.²⁴

Men när häradsvapnen skulle målas i samband med bondetåget 1914, då bönder från hela landet reste till Stockholm för att stödja kung Gustaf V i försvarsfrågan, hade man glömt bort 1700-talets förändringar. Detta var antagligen för att man följde den danske heraldikern Anders Thisets nyligen publicerade forskningar om sigillerna från den danska tiden. Han tolkade Norra Åsbos åsna som ett lodjur, förmodligen på grund av örönen,

Ill. 4. Bjäre härad's fana från bondetåget 1914, förvaras i Helsingborgs tingsrätt.

The banner of the district of Bjäre, 1914, now in Helsingborg district court.

Foto/photo: Martin Sunnqvist.

och Södra Åsbos felvända sigill som en upprest björn.²⁵

Vid bondetåget målades dels sköldar, dels fanor, med häradsvapnen. Sköldarna användes på järnvägsvagnarna på resan till Stockholm, och fanorna användes när bönderna marscherade till Kungl. slottet. Fanorna och sköldarna lämnades sedan till respektive häradsrätt.²⁶ Södra Åsbos och Bjäre härad's sköldar hänger i Helsingborgs tingsrätt i en utställning om domstolens historia, och Bjäre härad's fana (ill. 4) förvaras också där. Södra Åsbos fana finns nu i Ängelholms hembygdsmuseum. Norra Åsbo härad's sköld (ill. 5) och fana har följt med Klippans tings-

Ill. 5. Norra Åsbo härads sköld från bondetåget 1914, förvaras vid Juridiska fakulteten, Lunds universitet.

The shield of the district of Norra Åsbo, 1914, now at the Faculty of Law, Lund university.

Foto/photo: Martin Sunnqvist.

rätts möbler till en rättssal på Juridiska fakulteten i Lund.

Ängelholms stads sigill och vapen

Ängelholm blev för första gången stad år 1516 och behöll stadsrättigheterna fram till år 1547. Enligt Karl Enghoff, som skrivit Ängelholms historia 1516-1916,²⁷ är inget sigill eller vapen känt från den perioden.²⁸

Efter Roskildefreden år 1658 uppkom frågan om vilken status Ängelholm hade som samhälle. Gällde de gamla stadsrättigheterna eller inte? Det var tveksamt. År 1664 lydde

Ill. 6. Ängelholms stads sigill 1697-1828.

The seals of Ängelholm 1697-1828.

Källa/source: Karl Enghoff, Ängelholm 1516-1916. Översikt över stadens fyrahundraåriga historia, Ängelholm: Stadsfullmäktige, 1929, s. 254.

Ängelholm visserligen under Bjäre häradsrätt och hade alltså inte en av de rättigheter som kännetecknade en stad, nämligen att ha en egen domstol – en rådhusrätt eller byrätt. Men Ängelholm var ändå representerat på riksdagarna år 1664 och 1668, och år 1675 fick staden bekräftelse på sin byrätt, som trädde i verksamhet senast år 1681.²⁹ Fullständig självständighet i domstolshänseende fick Ängelholm dock inte förrän år 1767.³⁰

År 1693 förekommer på en riksdagshandling Ängelholms stads sigill för första gången, såvitt Enghoff kunde finna.³¹ I sigillbilden finns en ängel eller kerub överst och därunder kronan och de båda laxarna. Dessutom bokstäverna E H, och allt inom en krans av lager- eller olivkvistar (ill. 6). I början av 1800-talet ersattes keruben av en ängel utflygande ur ett moln. I dessa sigill håller ängeln kronan, som om Gud, företrädd av ängeln, kröner staden, och ger den lycka och

välgång. Laxarna har med laxfisket i Rönne å att göra.

Enghoff har, som framgår av ill. 6, satt årtalet 1697 inom parentes vid 1693 års sigill. Han skriver att 1693 års sigill ”är till utseendet fullkomligt likt det sigill, som förekommer å riksdagsrepresentantens fullmakt 1697, men något mindre”.³² Detta sigill, som alltså är tidigast känt från år 1697, göts av inför arbetet med en nyutgåva av boken ”Svenskt silversmide” (ill. 7).³³ Vi känner igen laxarna, ängeln och kransen samt bokstäverna E H. Kronan här är dock en sluten krona. En närmare jämförelse visar att det inte stämmer, som Enghoff skrev, att 1693 och 1697 års sigill är till utseendet fullkomligt lika. Även om motivvalet är detsamma, är 1697 års sigill mindre detaljerat och utfört på ett grövre och enklare sätt. Det ger helt enkelt intryck av att vara äldre, kanske några decennier äldre.

Visserligen kan det inträffa att ett äldre och bättre sigill ersätts av ett nyare sämre, t.ex. för att det gamla har kommit bort och det inte finns pengar att skaffa ett nytt av samma kvalitet. Det man kan fundera på är om det är troligt att detta hände mellan 1693 och 1697, särskilt med tanke på att försämringen är så tydlig. Det har också förekommit att en stad har haft flera sigill samtidigt. Även här kan man fundera på om Ängelholm hade behov av två sigill.

Om man för en stund antar som en hypotes att ”1697 års sigill” är ett äldre sigill – vad kan tala för det? Den slutna kungakronan infördes i Sverige år 1561 av Erik XIV, men i Danmark skedde förändringen till slutna kungakrona under 1600-talets första hälft. Det är i vart fall inte ett sigill från Än-

Ill 7. Avgjutning av sigillavtryck från år 1697.
Cast of seal impression from 1697.

Foto/photo: Ulf Berger, Nordiska Museet, Digitalt Museum, CC BY-NC-ND.

gelholms period som stad på 1500-talet, och det kan inte heller vara från före år 1658. Även om olika varianter av den slutna kronan har förekommit parallellt under olika tid, finns en slående likhet med kronan i första fältet i det sigill som framställdes åt Landskrona stad år 1664.³⁴ Detta skulle kunna tala för att ”1697 års sigill” är från 1660-talet eller kanske 1670-talet. Även utformningen av kronor på mynt från Karl XI:s tid talar i någon mån i samma riktning.

En fråga man kan ställa sig är om det vid något tillfälle fanns anledning ändra från en slutna krona till en öppen? Det skulle vara en troligare utveckling än att en öppen krona år 1693 blev en slutna år 1697 och sedan en öppen igen, eller att man hade två parallella sigill, ett med en öppen och ett med en slutna krona. En anledning till sådan förändring fanns: År 1687 och 1697 utfärdades föreskrifter om begränsning i rätten att använda

kronor i sigill för adelsmän, och detta var ett led i en strävan från statsmakten att hålla kronsymbolerna för sig själv, bortsett från de rangkronor som användes av adeln.³⁵

Nästa fråga är då om det fanns anledning att använda sigill före år 1693. Som nämnts fick staden bekräftelse på sin byrätt år 1675, och den trädde i verksamhet senast år 1681. På riksdagen 1664 eller 1668 var Ängelholm representerat, men utan att alla dokument verkar ha bevarats.³⁶ Även detta kan tala för att ”1697 års sigill” är ett sigill från före år 1693. Men som sagt, detta är bara en hypotes, och det återstår att se om några hittills inte uppmärksammade arkivhandlingar kan bidra med ytterligare kunskap. Chansen för detta är emellertid inte stor.³⁷

Som framgår av ill. 6 utvecklades ängeln under 1800-talet så att den flög in från sköldens kant. Ännu under tidigt 1900-tal hade ängeln en sådan placering, men sedan ändrades det och en återgång till en framifrån sedd ängel ägde rum.

Det senaste seklets förändringar av Ängelholmsvapnet

Inför det att vapnets innehåll skulle fastställas av Kungl. Maj:t tog år 1932 amanuensen i riksheraldikerämbetet Arvid Berghman fram några förslag till vapnets utformning. Det finns en skiss där ängeln är placerad i en ginstam, men Berghman påpekade att en lämplig förebild för kerubens ansikte fanns i en avbildning av en av Serafimerordens serafier.³⁸ I renritad form blev inte bara ängelansiktet utan hela figuren inspirerad av en seraf (ill. 8). Egentligen är keruber och serafier två olika sorters änglar. De bibliska keru-

Ill. 8. Förslag till vapen utifrån Arvid Berghmans instruktioner.

Proposed version of the shield based on Arvid Berghman's instructions.

Källa/source: Riksarkivet, Riksheraldikerämbetets arkiv.

berna har fyra vingar med en mänsklig arm under var och en av dem.³⁹ De heraldiska keruberna framställs däremot som ett barnhuvud mellan ett vingpar, medan seraferna är sexvingade.⁴⁰ Skillnaden uppmärksammades inte i de olika förslagen till vapnet för Ängelholm. Att blasoneringens kerub både i 1934 års bild och den nu aktuella versionen återges med två vingar framstår emellertid som konsekvent.

Idén med att placera ängeln i en ginstam övergavs, och år 1934 fastställdes vapnet av Kungl. Maj:t med blasoneringen: ”I blått fält två korslagda laxar av silver under en krona av guld och däröver en kerub av silver.”⁴¹ (Ill. 9.) I Ny svensk vapenbok sägs: ”Efter myc-

Ill. 9. Det fastställda vapnet.
The final version of the coat of arms.
Källa/source: Riksarkivet, Riksheraldikerämbetets arkiv.

ken diskussion hade man då [år 1934] låtit sig övertygas om att återgå till den vapenkomposition, som kan utläsas ur stadens äldsta sigill från 1693. Under början av 1900-talet var man nämligen van vid, att vapnets ängel kom flygande ur ett moln i dess högra hörn.⁴² Det är alltså tydligt när den förändringen gjordes. Vapnet i denna utformning användes också på uniformsknappar (ill. 10).

Under perioden 1863-1970 fanns Barkåkra landskommun, som från år 1963 hade ett eget vapen innan kommunen blev en del av Ängelholm. Det var en sköld, vågskurestyckad i rött och guld, vari ett rött ankare, upptill bildande ett patriarkalkors

Ill. 10. Uniformsknapp med Ängelholms vapen.
Uniform button with the coat of arms of Ängelholm.
Källa/source: Tradera, "white_lily", med tillstånd/with permission.

med spetsiga ändar. Färgerna hämtades från Skånes vapen, vågskuran och ankaret stod för sjöfarten och korset syftade på tuberkulösvård eftersom ett av landets första sanatorier fanns i trakten.⁴³

Ängelholm har under de senaste drygt 300 åren anpassat sitt vapen till olika förutläggningar. Symbolen för Ängelholm är densamma, men utformningen och användningsområdena har ändrats med den tekniska utvecklingen. I den senaste versionen av vapnet har Ängelholms kommun utgått från blasoneringen och utformat en vapenteckning som är enkel och tydlig, som gör det lätt att se och känna igen vapnet, och som kan användas på ett bra sätt i både stora och små format (ill. 11). De olika symbolerna i vapnet används också separat i olika sammanhang (ill. 12).⁴⁴ Aktiva i arbetet med vapnet har framför allt kommunikations-

Ängelholms kommun

Ill. 11. Vapnet sådant det används nu.
The coat of arms in the present version.
Källa/source: Ängelholms kommun.

Ill. 12. Pins och andra föremål med vapnet och dess delar.

Pins and other artefacts with the coat of arms and its parts.

Foto/photo: Martin Sunnqvist.

chefen Karin Wettermark Jonsson och kommunikatören Victor Larsson varit.

Genom den nya utformningen av vapnet har Ängelholms kommun på ett utmärkt sätt visat hur ett vapen kan ges en enkel och tydlig utformning som utgör god heraldik och som fungerar bra även i digital kommunikation. Ängelholm är på detta sätt en förebild för andra kommuner i Norden.

Noter

- 1 Referat av styrelsemöte den 17 augusti 2019, § 11.
- 2 Referat av styrelsemöte den 30 november – 1 december 2019, § 8.
- 3 Diplom utdelat till Ängelholms kommun den 10 juni 2020.
- 4 Se www.heraldik.org.
- 5 Se härtill Martin Sunnqvist, "Uppkom heraldiken på grund av att den slutna hjälmen började användas? – En översikt över aktuell forskning" i *Heraldisk Tidskrift*, bd 13, nr 121, 2020, s. 13–23.
- 6 Sven Tito Achen, *Danmarks kommunevåbener samt Grönlands og Færøernes*, København: Komma, 1982, s. 7. Se betr. Köln: Hans Lückiger, "Kölns ältastes Stadtsiegel" i *Wallraf-Richartz Jahrbuch*, vol. 5, 1928, s. 159–165.
- 7 Achen 1982, se betr. Roskilde: Ernst Verwohlt, "Roskilde bys våben og segl" i *Heral-*

- disk *Tidskrift*, bd 2, nr 14, 1966, s. 153–169.
- 8 Egil Skall, "Københavns byvåben" i *Historiske Meddelelser om København*, 1990, s. 7–17.
 - 9 Clara Nevéus och Bror Jacques de Wærn, *Ny svensk vapenbok*, Stockholm: Streijffert, 1992, s. 86. Se även "Historien om Kalmars kommunvapen – Nordens äldsta stadssigill", inlägg den 27 januari 2017 på Kalmar läns museums hemsida www.kalmarlansmuseum.se.
 - 10 Hans Cappelen och Knut Johannessen, *Norske kommunevåpen*, Oslo: Kommunalforlaget, 1987, s. 73–77, 110, 146–147 och 179–181.
 - 11 Reinhold Hausen, *Finlands medeltidssigill*, Helsingfors 1900, s. 28.
 - 12 Uno Lindgren, *Heraldik i svenska författningar*, Lund: Gleerup, 1951, s. 17.
 - 13 Se om dessa häradsvapen och -sigill generellt Anders Thiset, "Skaanske By- og Herredsvaaben i den danske Tid" i *Historisk tidskrift för Skåneland*, bd 1, 1903, s. 333–362, Poul Bredo Grandjean, *Danske Herreders Segl indtil 1660*, København: Schultz, 1946, Jan Raneke, *Temanummer om landskapens vapenbilder*, Ale 4/1998, Lund 1998.
 - 14 Grandjean 1946 s. 56–57.
 - 15 Rigsarkivet, 204 Statsforfatning B 2 Hyldinger 1648, 105–109.
 - 16 Raneke 1998 s. 10.
 - 17 Grandjean 1946 s. 56.
 - 18 Rigsarkivet, 204 Statsforfatning B 2 Hyldinger 1655, 124–127, Grandjean 1946 s. 56.
 - 19 Grandjean 1946 s. 55.
 - 20 Rigsarkivet, 204 Statsforfatning B 2 Hyldinger 1648, 105–109, Grandjean 1946 s. 56.
 - 21 *Svenskt ortnamnslexikon*, Uppsala: Institutet för Språk och Folkminnen, 2016, s. 239 och 325.
 - 22 Raneke 1998 s. 11, jfr *Svenskt ortnamnslexikon* s. 121, 200 och 306.
 - 23 Nils-Arvid Bringéus, "När Åsbobönderna kallades Åsnor" i *Kulturens årsskrift*, 1949, s. 156–162.
 - 24 Raneke 1998 s. 10–13.
 - 25 Thiset 1903 s. 351.
 - 26 Max Schürer von Waldheim (utg.), *Bondetäget från Malmöhus län 1914*, Malmö: Lundgrens, 1914.
 - 27 Karl Enghoff, *Ängelholm 1516–1916. Översikt över stadens fyrahundraåriga historia*, Ängelholm: Stadsfullmäktige, 1929.
 - 28 Enghoff 1929 s. 20–21.
 - 29 Enghoff 1929 s. 89–98 och 104.
 - 30 Enghoff 1929 s. 144–145.
 - 31 Enghoff 1929 s. 253–254.
 - 32 Enghoff 1929 s. 254.
 - 33 Erik Andrén m.fl., *Svenskt silversmide. Guld- och silverstämplar 1520–1850*, Stockholm: Nordiska Museet, 2000, s. 693 och 903.
 - 34 Se bild hos Nevéus och de Wærn 1992 s. 95.
 - 35 Lindgren 1951 s. 45.
 - 36 Enghoff 1929 s. 89–90.
 - 37 Forskning i arkiven skulle behöva inkludera i första hand de olika serier där domar eller brev från Ängelholms byrätt efter år 1675 eller år 1681 skulle kunna finnas bevarade. I första hand kommer Skånska Generalguvernementets arkiv i fråga, men det är ett arkiv som Karl Enghoff bedrivit mycket forskning i beträffande både Ängelholms historia och i samband med hans övriga historiska arbeten. "Hans arbeten vittna om hängivet arkivstudium" är Bengt Hildebrands omdöme om Enghoff, se *Svenskt Biografiskt Lexikon*, bd 13, 1950, s. 661.
 - 38 Bilaga till brev från tf. statsheraldiker Carl Michael Raab till Ängelholms kommun den 26 september 2018, dnr RA 61-2018/8720. Bilagan är en till Riksheraldikerämbetet den 11 april 1932 inkommen handling dnr 14.
 - 39 Hesekiel 1 kap.
 - 40 J. C. Cooper, *Symboler. En uppslagsbok*, Stockholm: Forum, 1990, s. 94 och 165, Gert Oswald, *Lexikon Heraldik*, Leipzig: Bibliographisches Institut, 1984 s. 87.
 - 41 Nevéus och de Wærn 1992 s. 167–168.
 - 42 Nevéus och de Wærn 1992 s. 168
 - 43 Per Andersson, *Svensk vapenbok för köpingar, municipalsambällen och landskommuner 1863–1970*, Mjölby: Draking, 1994, s. 20, Nevéus och de Wærn 1992 s. 168.
 - 44 Varumärkespolicy – Grafisk profil för Ängelholms kommun, 2019, www.angelholm.se

Heraldiska modellritningar levererade av Riksarkivet under 2019

Av Henrik Klackenborg

TITLE: Heraldic drawings made by Riksarkivet (Swedish National Archives) during 2019.

ABSTRACT: Since the year 2000 drawings of new arms, flags and emblems made by Riksarkivet (Swedish National Archives) have been published in *Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven* (Yearbook of the Swedish National and Regional State Archives). This gives a good survey of the Swedish official heraldry for the first 20 years of this century. Unfortunately, no yearbook will be published this year, which is the reason why the annual report for 2019 is published in *Heraldisk Tidskrift*. More than 60 heraldic drawings of different kinds have been made during 2019 and many of them are presented on the following pages. The major part of the work was dedicated to the armed forces (Ill. 1, 3–7). Other kinds of heraldic work were to design arms and medals for state authorities (Ill. 1, 7), badges for the police (Ill. 2) and doctoral insignia for the universities (Ill. 8–9).

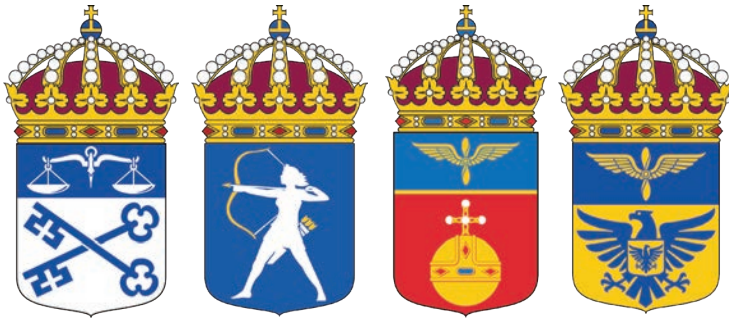
KEYWORDS/NYCKELORD: Swedish official heraldry, police badges, medals, doctoral insignia/ Svensk officiell heraldik, tjänstetecken för polisen, officiella medaljer, doktorsinsignier

AUTHOR INFORMATION/FORFATTERINFORMATION: State Herald, Dr. Henrik Klackenborg, AIH / Statsheraldiker, fil.dr. Henrik Klackenborg, AIH – henrik.klackenberg@riksarkivet.se

Sedan år 2000 har de av Riksarkivet levererade modellritningarna till nya vapen förlöpande publicerats i myndighetens årsbok, vilket tillsammans med publiceringen på myndighetens hemsida utgör en dokumentation för framtiden av den offentliga heraldiken i Sverige under 2000-talets första decennier. Tillsammans med ritningarna finns i årsboken också en kommentar till val av motiv och komposition samt en kort presen-

tation av vapentagaren. På grund av en missriktad sparsamhet publicerar Riksarkivet ingen årsbok för 2019, vilket föranleder en publicering av motsvarande material i *Heraldisk Tidskrift*, som välvilligt upplåtit sina sidor åt detta ämne.

Året 2019 var ovanligt produktivt sett ur Heraldiska enhetens perspektiv. Totalt har över 60 originalritningar levererats till olika statliga myndigheter, framför allt till Försvars-

Ill. 1. Vapen för Luleå tingsrätt, HMS Artemis, Upplands flygflottilj, Flygvapnets flygskola.
Arms of Luleå district court, HMS Artemis, Uppland Wing, Air Force flying school.

Ill. 2. Utbildningstecken, Polismyndigheten.
Police specialist badges.

makten. Förutom ritningar till vapen har en stor del av produktionen handlat om ritningar till annat än vapen, nämligen utbildningstecken, medaljer, doktorsringar och hattmärken, vilka vad gäller motiv och symboler har mycket gemensamt med de heraldiska vapnen.

Myndigheter

Luleå tingsrätts vapen (Ill. 1) är årets enda nya för en civil statlig myndighet. Det är komponerat i enlighet med en praxis som tog sin början 2001, då tingsrätterna började

anta egna vapen.¹ Kompositionen består av vapnet för den ort där tingsrätten har sitt säte och en ginstam med Justitias balansväg. Luleås korslagda nycklar finns redan i stadens sigill från 1621, men är en symbol av ännu äldre ursprung genom att sockenkyrkan är vigd åt S:t Per, vars attribut nycklarna är.²

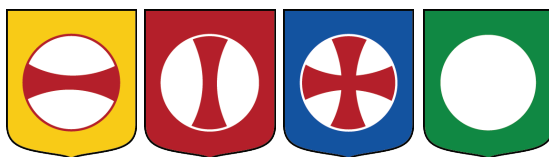
Polismyndigheten har liksom Försvarsmakten behov av olika typer av utbildnings- och tjänstecken för att på uniformen beteckna bärarens speciella kompetens. Riksarkivet har under året digitaliserat befintliga ritningar till utbildningstecken (Ill. 2). Medan tecknen för hundförare, sjöpolis,

Ill. 3. Vapen (kompanitecken) för Norrbottens regemente, 191. bataljonen.
Arms of Norrbotten regt. 191 battalion.

Ill. 4. Vapen (kompanitecken) för Norrbottens regemente, 192. bataljonen.
Arms of Norrbotten regt. 192. battalion.

Ill. 5. Vapen (kompanitecken) för Norrbottens regemente, 193. bataljonen.
Arms of Norrbotten regt. 193. battalion.

bombtekniker, lednings/sambandstjänst är lätta att förstå kan man ställa sig mer undrande inför en bevingad dolk som symbol för en polisär verksamhet. Dessa märken har skapats och antagits fortlöpande sedan 1998, i allmänhet utan Riksarkivets medverkan. Utbildningstecknet för NIK (Nationellt insatskoncept) med den bakåtblickande gripen togs dock fram av Riksarkivet 2019. Arbetet är del av en större översyn av polisens hela uniformssystem, varför fler rituppdrag vad gäller märken och tecken är att vänta under kommande år. Tecknen kommer att tillverkas i såväl metall som textil och får därvid en något varierad utformning.³

Försvarsmakten

Återuppbyggandet av landets försvarsförmåga genererar många heraldiska uppdrag inom alla grenar av Försvarsmakten. HMS Artemis är namnet på Marinens nya signalspaningsfartyg, som sjösattes 2019. Artemis, vars romerska motsvarighet är Diana, var i antiken jaktens gudinna och är oftast avbildad som en kvinnlig bågskytt, så även i detta vapen (Ill. 1).⁴ Flygvapnet införde 1995 en fast form för flottiljernas heraldiska vapen.⁵ Sedan dess ser man den blå ginstammen med en vingad propeller i guld på flera håll i landet och då i kombination med ett landskaps-

Ill. 6. Vapen (kompanitecken) för Artilleriregementet, 91. bataljonen.
Arms of Artillery regt. 91. battalion.

vapen. Den vingade propellern har varit en symbol för fältflygare sedan 1916 och här ser vi den i vapnet (Ill. 1) för den återupprättade Upplands flygflottilj (F 16).⁶ Den forna Krigsflygskolan (F 5) i Ljungbyhed förde mellan 1994 och 1998 ett vapen som sedan tagits över av Flygskolan.⁷ Vapnet (Ill. 1) är en ovanlig komposition med en sköld i skölden med samma motiv, men med den lilla skillnaden att örnen i den lilla skölden blickar åt sinister. Enligt uppgift ska det symbolisera stridsflygarens uppsikt åt alla håll. Den lilla skölden ska i sig symbolisera de nya unga flygarna som växer upp i skydd av de äldre.

Försvarsmaktens beslut 2017 att varje kompani inom Armén ska föra ett kompanitecken genererar under ett antal år en mängd nya heraldiska vapen inom Försvarsmakten.⁸ Det rör sig om en blandning av nykomponerade och gamla märken, som heraldiseras och återanvänds i ett vapen.

Till Norrbottens regemente (I 19) har vapenritningar till sammantaget 17 kompanier levererats.⁹ Livkompaniets vapen (Ill. 4) är en förenklad version av regementets vapen, som har använt Västerbottens landskapsvapen i fanan sedan 1600-talet.¹⁰

De sex kompanierna i 191. mekaniserade bataljonen för pansartruppernas emblem i sina vapen. Den så kallade pansarnäven har

funnits som en truppslagssymbol sedan 1963.¹¹ Med varierade tinkturer har individuella vapen (Ill. 3) skapats. Förbandet ansåg att sköldarnas skilda tinkturer inte gav tillräcklig åtskillnad, varför ett tillägg av kompaniets nummer infogades i vapenbilden, dock i strid med god heraldisk sed.

De sex kompanierna i 192. mekaniserade bataljonen har namn efter de rekryteringsområden regementet hade i äldre tid, men vapnen (Ill. 4) är hämtade från den samtida kommunala heraldiken. Älvsbyns vapen skapades 1948 och syftar på älven och bergen, medan motivet i Kalix vapen är känt i ett sockensigill från början av 1800-talet. Ort-namnet betyder kalk på latin, vilket givit upphov till vapenbilden. Piteås vapen är beskrivet redan i stadens privilegiebrev från 1621, medan Jokkmokks vapen är betydligt yngre, fastställt 1968. Bland vapnets olika symboler syftar blixterna på elektriciteten som utvinns ur älven, trumhamrarna på den samiska befolkningen och nyckeln på den historiska samhörigheten med Luleå, som för två nycklar i vapnet.¹²

Torneå hamnade 1809 på den andra sidan om riksgränsen, men kompaninamnet lever kvar i Norrbottens regemente, som har sina rötter i 1600-talet. Den finska kommunförvaltningen har inga invändningar mot att

Ill. 7. Medaljer för samhällsskydd och beredskap, Försvarsmaktens HR-centrum samt Försvarsmaktens underrättelse- och säkerhetscentrum.

Medals of the Swedish Civil Contingencies Agency, Armed forces HR centre and Armed forces Intelligence and Security Center.

man använder kommunens vapen för ett kompanitecken i ett svenskt regemente. Ort-namnet har givit upphov till vapenbilden, som är känd redan i ett sigill från 1621. Råneås vapen fastställdes 1944 och består av två delar. Nyckeln syftar på den historiska samhörigheten med Luleå medan korset och kvarnstenen är hämtade från ett adligt vapen med historisk anknytning till orten.¹³

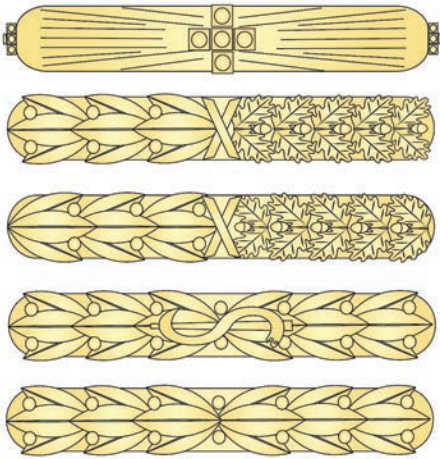
De fyra skvadronerna i 193. jägarbataljonen har namn efter forna rekryteringsområden, men vapnen (Ill. 5) är en heraldisering av skvadronstecken från 1893. Denna typ av kompanitecken förekom vid sekelskiftet 1900 på många regementen.¹⁴

Artilleriregementets (A 9) heraldik är mindre komplex, genom att man endast har ett motiv, truppslagssymbolen den lågande granaten, som har använts åtminstone sedan

1910.¹⁵ Individuella vapen (Ill. 6) för kompanierna har skapats genom att utnyttja heraldikens alla möjligheter att kombinera tinkturen på olika sätt. Purpur brukar i svensk offentlig heraldik användas mycket sparsamt, men antalet kompanier med samma motiv gjorde det nödvändigt i detta fall.

Medaljer och akademiska symboler

De senaste åren har Riksarkivet fått ett ökat antal uppdrag att göra modellritningar till medaljer för civila och militära myndigheter. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) uppfattade efter alla externa hjälpinsatser i samband med den stora skogsbranden i Västmanland 2018 att det fanns ett behov av att med en medalj kunna ut-

HD • 2019

Ill. 8. Doktorringar, Lunds universitet.
Doctoral rings, Lund university.

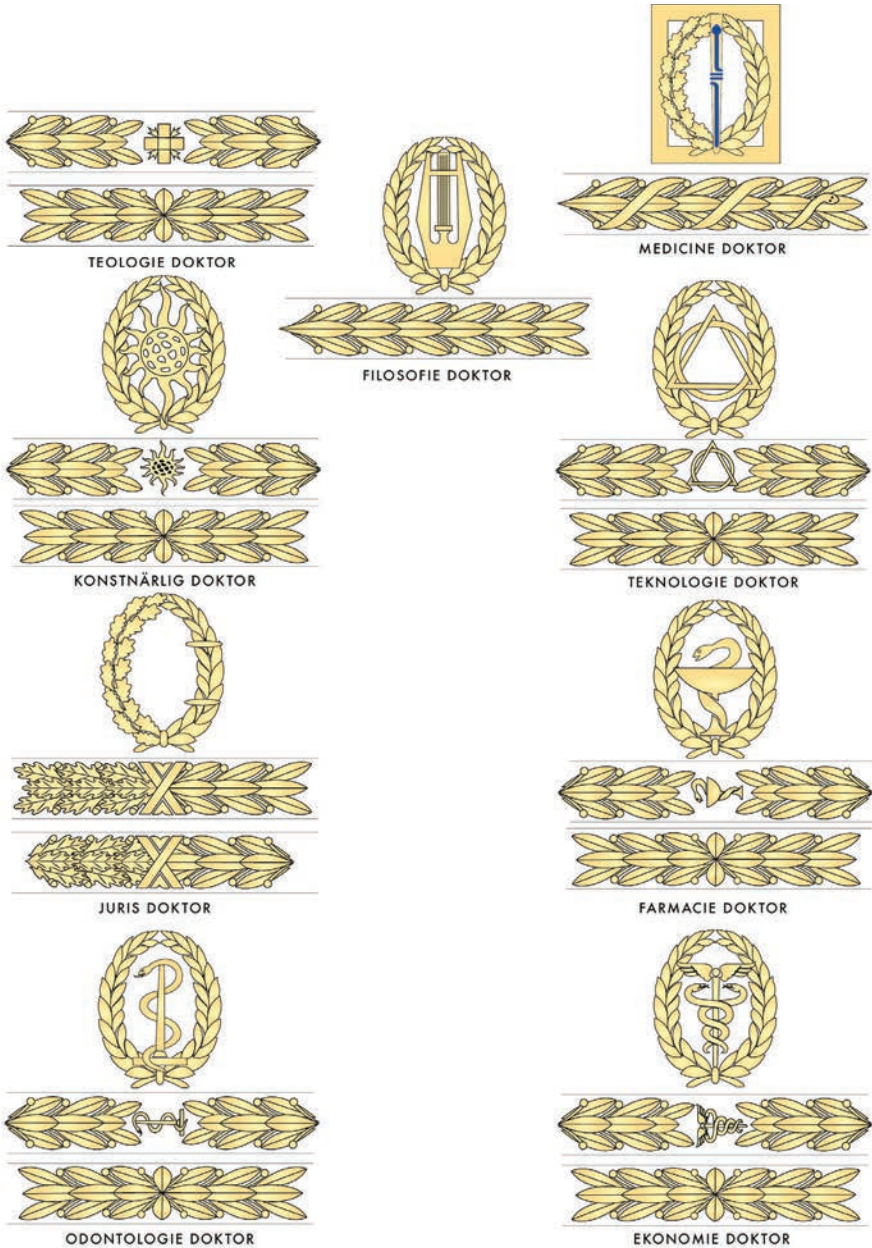
trycka myndighetens tacksamhet för extraordinära insatser. Medaljen (Ill. 7) har fått en klassisk utformning med riksvapnet och den för räddningstjänsten karakteristiska strålkranen som motiv.¹⁶

Försvarsmaktens olika förband har i ökad omfattning börjat skapa och dela ut egna medaljer och här ser vi HR-Centrums och Underrättelse- och säkerhetscentrums utmärkelser (Ill. 7), som är utvecklade ur de heraldiska vapnen för respektive enhet.¹⁷ HR-centrums vapen antogs 2009 och har tidigare presenterats i Riksarkivets årsbok 2010.

En annan ärendekategori, som också ökat under senare år, är modellritningar åt universiteten. Det handlar då om ritningar till ringar och hattmärken för doktorer från olika fakulteter.¹⁸ Det är i de flesta fall sedan länge etablerade akademiska symboler och traditioner, som på detta sätt dokumenteras och

fastställs av universitetsförvaltningarna. Lunds universitet hade behov av ritningar till ringar (Ill. 8) för teologie, juris, medicine och filosofie doktor, medan Göteborgs universitet önskade ritningar till såväl ringar som hattmärken (Ill. 9), inte bara för de fyra nämnda fakulteterna, utan även för odontologie, farmacie, ekonomie, teknologie och konstnärlig doktor.¹⁹

Av denna presentation torde ha framgått att Riksarkivets heraldiska verksamhet berör många olika delar av statsförvaltningen. Till sist ska bara tillfogas att denna mera kreativa del av statsheraldikerns verksamhet blott är en del av uppdraget. Den större delen av arbetstiden ägnas åt att stötta Patent- och registreringsverket, länsstyrelserna och kommunerna med granskningar av ansökningar om användning av det heraldiska kulturarvet i varumärken och andra sammanhang.

Ill. 9. Doktorsringar och hattmärken, Göteborgs universitet.
Doctoral rings and hat insignia, Gothenburg university.

Referenser

- Andersson, P., *Svensk vapenbok för köpingar, municipalsamhällen och landskommuner 1863-1970*, Mjölby 1994
- Haikonen, R. (red.), *Finlands kommunvapen*, Helsingfors 1970
- Hellström L. & Fredin L., *Kronmärkt. Målning och märkning av svenska militärflygplan under 1900-talet*, Stockholm 2000
- Klackenberg, H., *Nya heraldiska vapen 2001, Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven 2002*, Stockholm 2002
- Nevéus, C., *Ny svensk vapenbok*, Stockholm 1992
- Nevéus, T., *Lagerkransar & logotyper. Symboler och ceremonier vid svenska universitet*, Stockholm 1999
- Olsson, S., *Svenska arméns uniformer 1875-2000*, Stockholm 2011
- Reglemente Parad 2: *Flaggor, fälttecken och heraldik*. Utg. Försvarsmakten, Stockholm 2017
- Riksarkivets ämbetsarkiv 2018-2019, dossier 61
- Sunnqvist, M., Domstolsvapen i Skåneland, *Heraldisk Tidskrift* nr. 101, 2010.
- Sunnqvist, M., Översikt över de symboler nordiska akademier, universitet och högskolor använder, *Heraldisk Tidskrift* nr. 118, 2018.
- Wernstedt, F., Svenska standar och fanor 1654-1686, en typologisk undersökning jämte historiker regementsvis samt register, *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet X*, Malmö 1945
- 7 RA ämbetsarkiv, dnr 61-2018/9298.
- 8 Reglemente Parad 2, s. 67; Klackenberg 2020, s. 125.
- 9 RA ämbetsarkiv, dnr 61-2018/6090.
- 10 Wernstedt 1945, s. 272.
- 11 Olsson 2011, s. 130.
- 12 Nevéus 1992, s. 84, 86, 120, 167.
- 13 Haikonen 1970, s. 121; Andersson 1994, s. 77.
- 14 Olsson 2011, s. 50.
- 15 Olsson 2011, s. 81.
- 16 RA ämbetsarkiv, dnr 61-2018/10214.
- 17 RA ämbetsarkiv, dnr 61-2019/635 & dnr 61-2018/6103.
- 18 Om dessa föremålskategorier, se Nevéus 1999, s. 54-61; Sunnqvist 2018.
- 19 RA ämbetsarkiv, dnr 61-2019/1495 & 61-2018/6726.

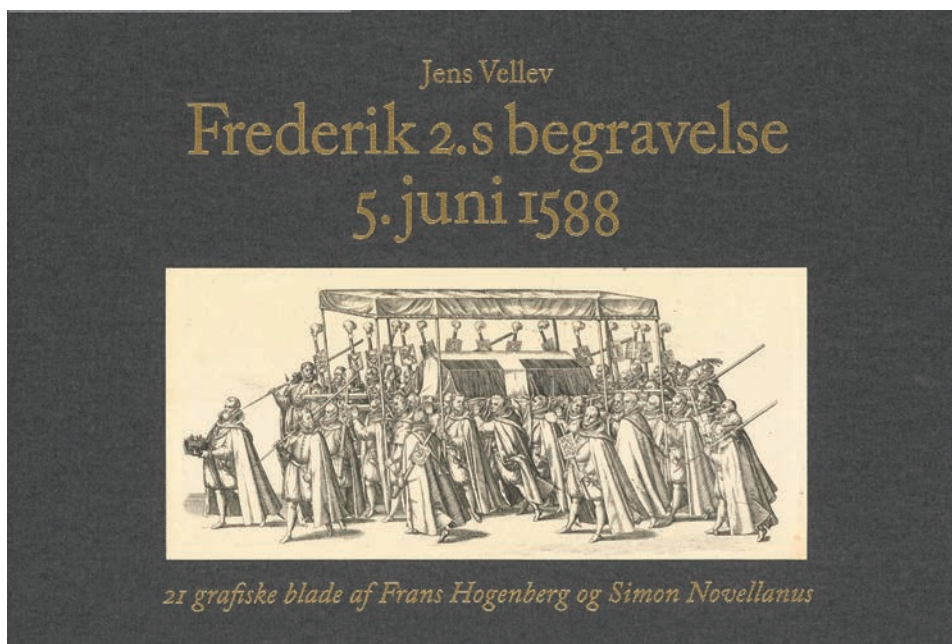
Illustrationer

Ritningarna är gjorda av Henrik Dahlström och Vladimir A Sagerlund, Riksarkivet

Noter

- 1 Klackenberg 2002, s. 221f; Sunnqvist 2010.
- 2 Riksarkivets (RA) ämbetsarkiv, dnr 61-2019/5421; Nevéus 1992, s. 102.
- 3 RA ämbetsarkiv, dnr 61-2018/1963 & 61-2019/1913.
- 4 RA ämbetsarkiv, dnr 61-2019/5903.
- 5 Hellström & Fredin 2000, s. 108.
- 6 RA ämbetsarkiv, dnr 61-2019/11855.

Heraldisk litteratur siden sidst

Pragtværk om begravelsesheraldik

Velle, Jens: Frederik 2.s begravelse 5. juni 1588. 21 grafiske blade af Frans Hogenberg og Simon Novellanus.

Aarhus, Aarhus Universitetsforlag, 2019, ISBN 978-87-7184-357-6, 110 sider, rigt illustreret. Pris 299,95 DKK inkl. e-bog. Som e-bog: 199,95 DKK.

Det er et på alle måder stort værk, Jens Velle lykkeligvis endelig har fået udgivet. I opslået stand måler bogen 92 x 32 cm, så den nydes bedst ved et bord. Det store format skyldes, at de grafiske blade, der er omdrejningspunktet for udgivelsen, er gengivet i naturlig størrelse. En helt rigtig beslutning.

Bogen består af en indledning, hvor der blandt andet redegøres for kongens liv og død, hvordan begravelsen foregik, de forskel-

lige samtidige beskrivelser af begravelsen, samt en redegørelse for kunstnerne til værket, dets ophavssituation, værkets fysiske fremtoning og andre væsentlige iagttagelser, der sætter selve kildeudgivelsen ind i den rette kontekst.

Frederik II døde 4. april 1588 på Antvorskov Slot, og blev begravet i Roskilde 5. juni under iagttagelse af et stort ceremoniel. Et begravelsesfølge med rigets bedste mænd og den kongelige familie fulgte kongen til graven. I følget indgik en række heraldiske indslag, som naturligvis må interessere heraldikeren.

De 21 grafiske blade, udført som enten kobberstik eller raderinger, er skabt af kunstnerne Frans Hogenberg og Simon Novellanus og er færdiggjort i Köln efter skriftlige forlæg og givetvis med inspiration fra f.eks.

en lignende serie grafiske blade fra kejser Karl V's begravelse i 1558. Der er derfor ikke tale om portrætlighed hos de mange navngivne personer, der er afbildet på bladene. Udgivelsen skete på initiativ af statholderen i her-tugdømmerne, Henrik Rantzau, der ligeledes havde udgivet flere skriftlige beskrivelser af begravelsen, som også ligger til grund for Hogenbergs og Novellanus' grafiske værk.

Selve de 21 blade er som nævnt gengivet i naturlig størrelse, og ledsages af en oversættelse af den latinske tekst, de er forsynet med. Bladene er smukt gengivet, og det er en fornøjelse af dykke ned i detaljerne.

Heraldikken fylder en del; fra titelbladets gengivelse af et gravmonument, over paukeslaggerne og trompetere, hvis instrumenter bærer dækkener med det kongelige våben, til de mange faner og hestedækkener med

våbener for alle kongens riger og lande, heraldiske skjolde på de fakler, der bæres af københavnske studenter, og endelig heroldderne, der bærer våbenprydede heroldskapper. Heraldikken synes at være korrekt hele vejen igennem, så man har vidst god besked i Köln hos de to kunstnere om de heraldiske detaljer. Det er nok Henrik Rantzau, der har orienteret om heraldikken og det kongelige våben, da han synes at have haft en vis viden om heraldik. Den kunstneriske udførelse af de heraldiske indslag er god og kraftig renæssanceheraldik, både de danske og slesvigske løver er udført med elegance og spændstighed.

Kort sagt er der et væld af detaljer, både heraldiske og kulturhistoriske, at gå i dybden med i dette værk, som vi må takke Jens Velløv og en række fonde for at have udgivet.

Tillige er værket et stykke fint boghåndværk, som både Aarhus Universitetsforlag og trykkeriet Narayana Press kan være stolte af. Bogen anbefales varmt herfra, og bør stå på enhver interesseret læsers boghylde, uagtet om interessen gælder det heraldiske, det historiske eller det grafiske aspekt af bogen.

Ronny Andersen